

Ор

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ОСВІТИ УРСР

ЦЕНТРАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

**ПРО ВІДЗНАЧЕННЯ
В ДИТЯЧИХ САДКАХ
ЮВІЛЕЮ
ІВАНА ФРАНКА**

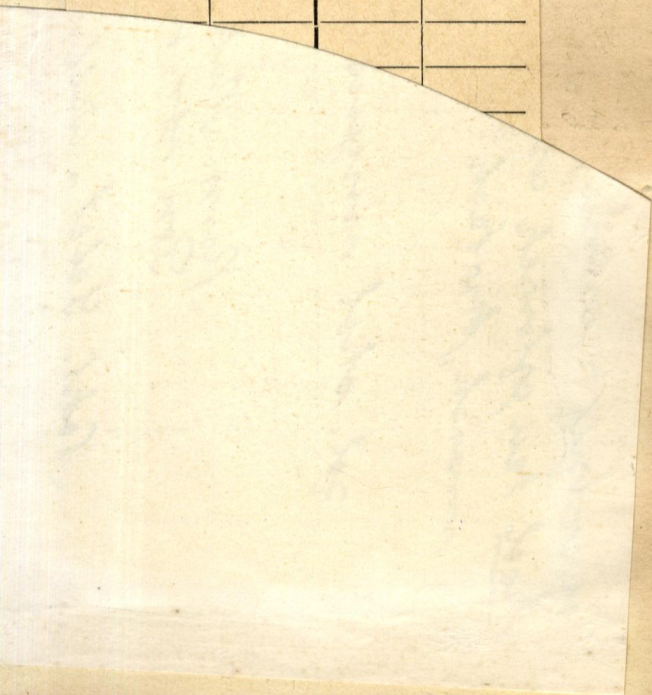
308

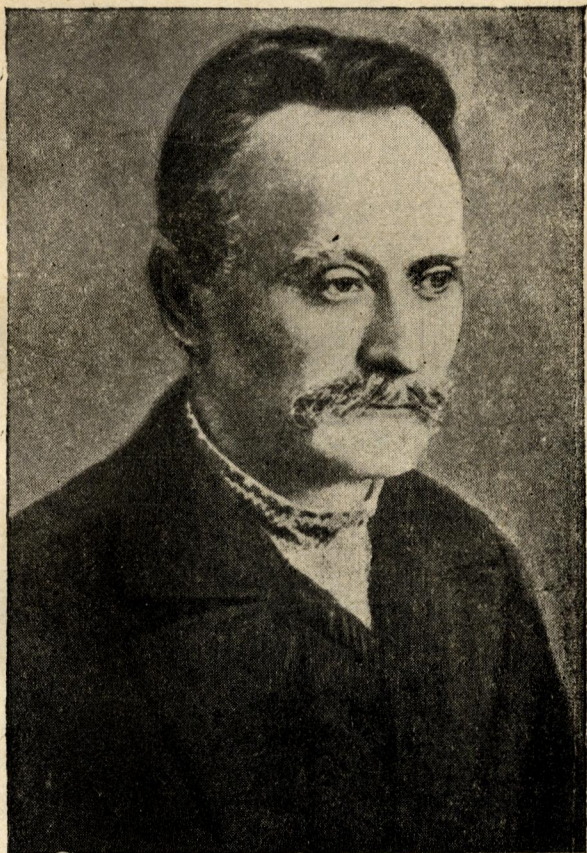
КИЇВ—1941

VI

31651

II-780

Λογιστική Φιλία
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

28/

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ОСВІТИ УРСР

ЦЕНТРАЛЬНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

ПРО ВІДЗНАЧЕННЯ
В ДИТЯЧИХ САДКАХ
ЮВІЛЕЮ ІВАНА ФРАНКА

З М І С Т

Стор.

I. Вступ	5
II. Іван Франко та його твори для дітей	7
III Робота з творами Івана Франка в дитячому садку	21
IV. Казки Івана Франка для дітей	33
1. Осел і Лев	33
2. Лис і Дрозд	36
3. Лисичка і Рак	41
4. Заєць та Іжак	42
5. Лисичка і Журавель	44
6. Заєць і Ведмідь	45
7. Мурко і Бурко	48
8. Війна між Псом і Вовком	50
9. Фарбований Лис	54

Львівська Філія
бібліотеки АН УРСР

2874

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 31 651

VI
1561
17-780

В 1941 році минає 85 років з дня народження і 25 років з дня смерті видатного українського письменника, поета революціонера, художника борця, вченого просвітителя Івана Яковича Франка.

Дні ювілею І. Франка відзначатимуть усі народи Радянського Союзу, як великі історичні дати радянської культури. Підготовка до ювілею мобілізувала широкі маси трудящих нашої країни на вивчення спадщини геніального народного письменника.

Дитячі садки повинні гідно зустріти і відзначити історичні дні пам'яті славного поета.

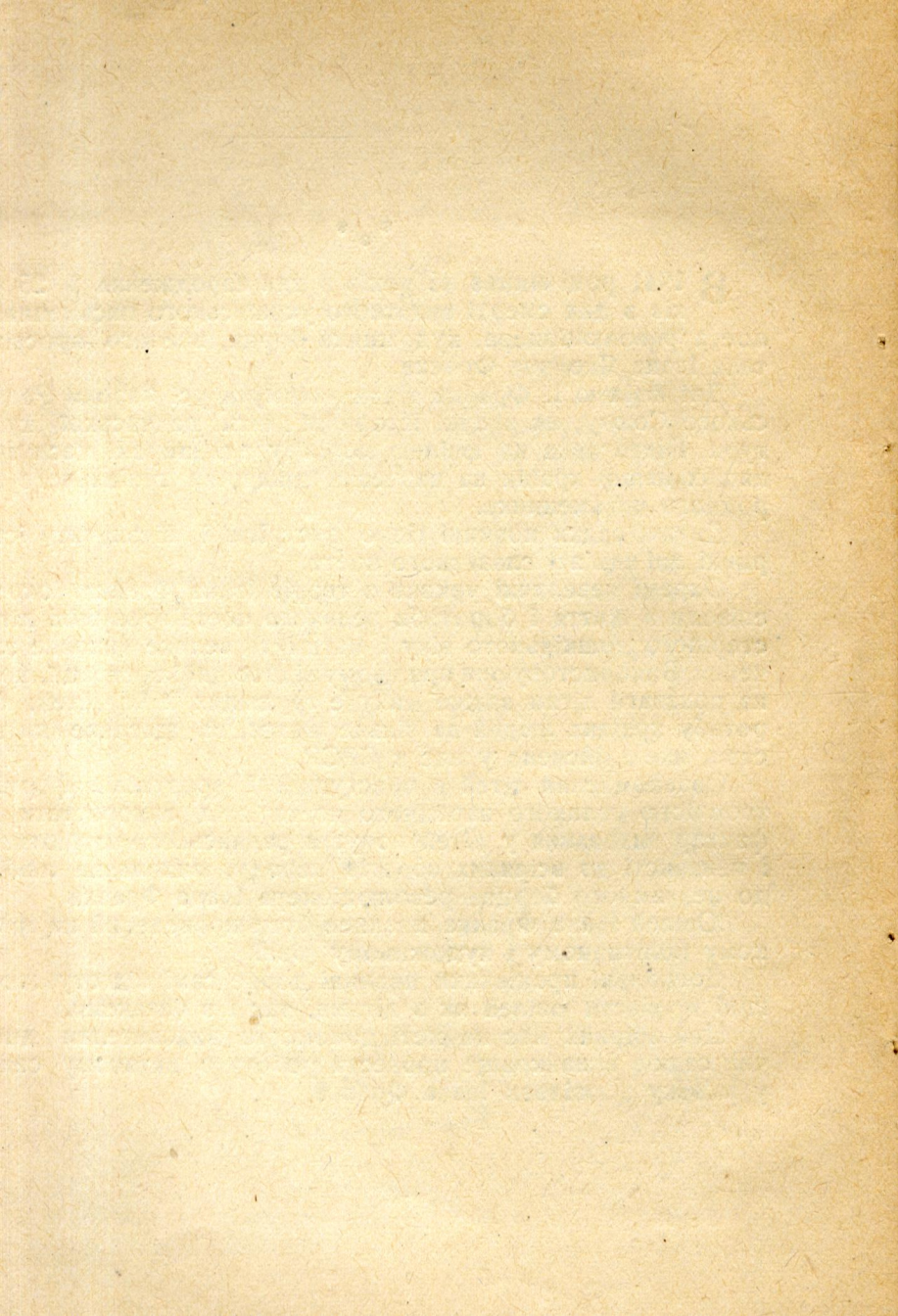
Окремі невеличкі уривки з творів Івана Франка, окремі епізоди з життя і боротьби великого поета зрозумілі дітям старшого дошкільного віку і матимуть велике виховне значення. Використовуючи при цьому відповідні ілюстрації, можна показати дітям важке минуле трудящих і їх дітей, боротьбу кращих людей за вільне життя, за щасливе дитинство, яке здійснено у нас в СРСР.

Ознайомлення дітей в приступній і зрозумілій формі з творчістю великого народного поета слід використати як фактор виховання у дітей почуття радянського патріотизму і ненависті до всіляких ворогів народу, виховання любові до незламного борця—революціонера Івана Франка.

Ювілей Івана Франка повинен бути проведений на високому політичному і художньому рівні.

Дошкільні працівники повинні добре самі підготуватися, щоб провести ювілей як з дітьми, так і з батьками.

Цей збірник має на меті допомогти вихователям дитячих садків якнайкраще провести роботу в дитячому садку у зв'язку з ювілеем Івана Франка.

ІВАН ФРАНКО ТА ЙОГО ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ.

Нашій соціалістичній добі Іван Франко надзвичайно близький, дорогий, як непохитний борець за волю і щастя трудящих. В своїх безсмертних творах він з надзвичайною яскравістю виявив почуття народу, його прагнення, інтереси, він втілював безмежну любов до народу, до рідного краю і священну ненависть і гнів народу до його вікових ворогів—українських поміщиків і капіталістів, до польської шляхти.

Франко глибоко вірив в історичний прогрес. Великим оптимізмом просякнута творчість Франка. Він передбачав, що свято визволення трудящих, торжество соціалістичних ідеалів настане, і крізь свинцову задиху своєї дійсності привітав це соціалістичне майбутнє. Він писав в своїй „Пісні будучині“:

„Знов час прийде, до найтяжчого бою,
Останнього, за правду і волю милу
Ти поведеш народи, і прогнилу
Стару будову розвалиш собою.
І над оновленим щасливим світом
Над збратаними, чистими людьми
Ти зацвієш новим, пречудним цвітом“.

* * *

Славетний письменник і видатний вчений Іван Франко народився 27 серпня 1856 року в селі Нагуєвичах (колишня Західна Україна), в селянській сім'ї. Батько Франка був сільським ковалем. З великою пошаною ставилися селяни до коваля, часто відвідували його кузню не лише з роботою, а й заради його порад та розумного слова. Бідні га-

лицькі селяни розказували про свої злидні, панські здирства, про своє тяжке життя. Допитливо вслухувався маленький Іван, син коваля, в сумні оповідання селян. І глибоко западали в душу і свідомість маленького хлопчика гнівні слова скарги. Батьківська кузня була для Франка школою життя. Падали на хлопчину іскри від ковальського горна, але гостріше пекли його слова селян. Вони розпалювали вогонь помсти в душі рудоволосого хлопчика. „І мені здається, що запас його (огню) я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя. І що він не погас і досі“. Після цієї першої науки життя, що добре йому далася в знаки, шестирічний Франко пішов до народної школи. Батько Франка, сам неписьменний, хотів вивести в люди маленького Івана. Проте не легким було навчання Франка в школі. До сина „холопа“ ставились презирливо, над ним знущались. Але великі здібності Івана, його велика любов до науки перемогли всі перешкоди. Він успішно закінчив початкову, а потім і середню школу і продовжував учитися далі. Будучи ще в гімназії, Франко ґрунтовно ознайомився з творами кращих українських і російських письменників—з творчістю всіх видатних європейських письменників. За роки навчання в гімназії Франко зібрав досить велику бібліотеку (щось біля 500 книжок). Вступивши у Львівський університет, Франко знайомиться з соціалістичною літературою, бере активну участь в студентському журналі „Друг“, в громадському житті. Франко бореться за інтереси трудового народу. В 1877 році його заарештували. В тюрмі він просидів 9 місяців. Вийшовши з тюрми, Франко ще рішучіше стає на шлях боротьби за народні інтереси. Польські та українські пани, з якими Франко вів жорстоку боротьбу, ненавиділи Франка, як людину політично небезпечну. Вони цькували його в пресі, виступали проти нього на громадських зборах, забороняли друкувати його твори, виключили його з культурно-освітніх установ.

Вивчаючи літературу соціалістів-утопістів, вивчаючи твори Карла Маркса, спостерігаючи життя трудящих Західної України, Франко в своїй художній творчості ідейно-насичено і яскраво відображає це життя трудового народу, його соціальну боротьбу. В 1880 році Франка знов заарештували. Після виходу з тюрми, перемагаючи голод, злидні і приниження, Франко продовжував успішно працювати в різноманітних галузях культури. Ми маємо досить об'ємну

друковану бібліографію його творів. Не пройшли поза увагою Франка і питання педагогіки, питання дитячої літератури. Вихованню дітей він надавав великого значення. Впевнений, що для нового покоління прийде краще життя, Франко з надією дивиться на дітей. Питанню виховання дітей Франко присвячує ряд спеціальних статей („Женщина-мати“, 1875 р., „Факт до характеристики нашого шкільництва“, 1883 р., „Новий поворот в справах нашого шкільництва народного“, 1883 р., „Наші народні школи і їх потреби“, 1892 р.). Франко торкається питань виховання і в статтях з соціології („Про соціалізм“, 1878 р., „Чого хоче Галицька робітницька громада“, 1881 р. тощо). Франко популяризував статті кращих представників російської революційно-демократичної і передової західно-європейської педагогіки (Франко, Передне слово до статті Добролюбова „Значення авторитету у вихованні“, 1878 р., Франко, Передмова до книжки приказок Х. І. Зальцмана „Про те, як не належить поводитися з дітьми“, Львів, 1900 р.).

Надаючи великого значення книжці, як могутньому фактору виховання молодого покоління, Франко присвятив ряд статей питанню дитячого читання і дитячої літератури („Лектура для дітей“, глава з статті „Женщина-мати“, 1876 р., передмова до поеми „Лис Микита“, до казок „Коли ще звірі говорили“, до повісті „Пригоди Дон-Кіхота“). В зазначених статтях Франко висловлює ряд думок принципіального значення, цілком співзвучних висловлюванням кращих представників російської революційної демократії з питань виховання і дитячого читання. Франко вивчав Герцена, Добролюбова, Чернишевського, Салтикова-Щедріна, глибоко цінив їх і по суті був їх ідейним послідовником. Він писав: „Герцен займає всі мої вільні хвилини, і я багато з нього користаю для вироблення поглядів на суспільно-політичне життя Європи...“ (Франко, з листа до І. Баля, 1881 р.).

„Я знов по цілих днях упиваюсь економією Чернишевського. Що ж за шкода, що огромної часті його статей не видано, т. є. не передруковано з „Современника“. Це золото, а не статті“ (Франко, з листа до Павлика в середині 1879 р.).

З 1890 р. Франко активно виступає в дитячій літературі з рядом чудових творів для дітей.

Франко енергійно готується до професури. Його мрії зробитися професором мають здійснитись. За видатні нау-

кові роботи, за блискучі художні твори Харківський університет дав йому почесний докторський диплом, а Петербурська і Празька Академії наук обрали його своїм членом.

Не дивлячись на почесне наукове звання, Франкові не пощастило влаштуватися лектором у Львівському університеті. Від „політично-неблагонадійного“ вченого, до того ще й плебея, категорично відмежувались його буржуазні колеги.

Наукова і письменницька діяльність Франка проходить в тяжких умовах. З 1908 р. Франко тяжко хворіє і в значній мірі втрачає працездатність. Реакційним силам не вдається зламати залізної волі Франка. Розбитий фізично, Франко продовжує уперто працювати на користь народу. В своїй діяльності Франко не самотній. У нього було багато ідейних друзів, серед яких ми зустрічаємо імена таких видатних письменників-демократів, як Горький, Коцюбинський, Л. Українка. Вони глибоко поважали Франка як людину і високо цінили його талант письменника.

28 травня 1916 р. Франко вмер у Львові.

Франко і дитяча література.

Дана стаття має на увазі висвітлити ще досі мало досліджену сторону діяльності Івана Франка, його роботу в галузі дитячої літератури. Франко—один з видатних письменників—демократів, що ствердили в українській дитячій літературі художній реалізм. Він розробив ряд цікавих теоретичних положень щодо дитячої літератури, створив для дітей широких народних мас високохудожні твори. І теоретичні висловлювання Франка з питань дитячої літератури, його художні твори для дітей не загубили інтересу і для нашого часу: вони близькі нашій добі своєю ідейною спрямованістю, своїм творчим методом, методом дослідження.

Франко виводить українську дитячу літературу на широкий шлях світової літератури. Він використовує всі поетичні досягнення світового мистецтва; поширює тематику дитячої літератури, широко використовуючи світові сюжети; будьякий сюжет він уміє цікаво подати дітям і насичити його сучасністю. Він розробляє найрізноманітніші жанри; від малих форм для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку (пісня, жарт, байка, казка) Франко переходить до таких великих форм, як поема, повість, які призначає для

дітей старшого віку та юнацтва. Все це Франко робить з виховною метою. Своїми творами для дітей Франко блискуче показав, як перше-ліпше складне питання можна подати дітям просто, доступно і цікаво. Твори Франка для дітей читають з однаковим інтересом і діти, і дорослі.

Значення Франка як письменника для дітей відзначав його сучасник, видатний письменник-демократ, друг Горького—М. Коцюбинський. В своїх цікавих статтях про Франка Коцюбинський писав: „Франко известен и в детской литературе. Кто не читал его блестящей переделки из Гете под заглавием „Лис Микита“—тот много потерял. Написанная для детей, она с интересом читается взрослыми; также интересна, хотя и менее, по сравнению с предыдущей, восточная сказка „Абу-Касимові капці“, написанная легким изящным стихом. Нельзя не упомянуть также о стихотворной переделке „Дон Кихота“ и массе мелких рассказов, сказок, стихотворений и т.д.“¹.

Пізніше, в 1908 році, в своєму рефераті, прочитаному в Чернігівській „Просвіті“, характеризуючи Франка як поета праці й боротьби, значення якого в тому, що він віддає своє серце і всі свої симпатії тим, хто „в поті чола“ добуває хліб не тільки собі, але і іншим, що сами не роблять, Коцюбинський відмічає глибокий інтерес і любов Франка до дітей.

„Здавалося, що авторові грізної, понурої картини життя працюючих „у поті чола“ недоступні ясні і ніжні образи. А подивіться, з яким теплим, сердечним чуттям, з якою любов'ю малює він дітей. Доволі пригадать оповідання „Малий Мирон“, „Грицева шкільна наука“, „Мій злочин“ і інші, доволі згадати написані їм для дітей казки і вірші—і стане ясным, що борець уміє бути голубом: Франко спочиває на дітях од моря сліз і горя, співцем яких він зробився“².

Цією невеликою, але виразною характеристикою Коцюбинського, на жаль, вичерпуються відомості про роботу Франка в галузі дитячої літератури. Проте, ця галузь роботи Франка являє безперечний літературний і педагогічний інтерес.

¹ М. Коцюбинський. Иван Франко. 1900 р. (стаття написана Коцюбинським рос. мовою).

² М. Коцюбинський, Иван Франко. (реферат, читаний у Чернігівській „Просвіті“ 1908 р.).

Франко увібрав в себе всі кращі, передові досягнення російської і західно-європейської революційної думки. В дитячій літературі Франко, як ми вже зазначали, є послідовником ідей революційних демократів російської літератури і педагогіки. Він вважав, що література для дітей є важливіше знаряддя виховання борця і громадянина, а тому література і життя повинні бути в тісному зв'язку. „Головне діло—життя. Значить література і життя мусять стояти в якійсь тіснішій зв'язі“.¹

Любов'ю до людини горіло його серце, серце революціонера. Він вимагав широкого простору для розвитку особи. Зокрема, з глибокою любов'ю і пошаною він ставиться до особи дитини. Тому він вимагає від літератури для дітей правдивості соціальної спрямованості. Враховуючи життєвий досвід і сприймання дітей різних вікових груп, Франко пильно продумує не тільки зміст, але і форму подачі літературного матеріалу для кожної вікової групи дітей. Франко ставить питання про наочність, конкретність, образність, сюжетність і цікавість літературного матеріалу для дітей. Свої вимоги до книжок для дітей різних вікових груп Франко чітко сформулював в ряді статей з дитячої літератури, які вміщав як передмови до своїх творів для дітей. Ці передмови призначалися для керівників дитячого читання.

Стверджуючи в дитячій літературі реалізм, Франко замислювався над тим, як розкрити для дітей реальну дійсність. Ось що говорив Франко про літературний матеріал для найменших дітей.

„...Чи маленьким дітям можна давати їсти твердий хліб, волову печеню, капусту?

— Ні, вони б від того занедужали. Їм дають кашку на молоці.

— От і бачите. Гола, повна правда життя, то тяжка страва. Старші можуть заживати її, вона для них смачна і здорова. Але дітям не можна давати її так як старшим, треба приготувлювати її в ріденькім стані, в образках у байках. І вони так приймають її...²

Надаючи великого значення народній творчості, живому джерелу життєвої правди, народної мудрості, захоплюючись досконалою формою і мовою народної поезії, Франко

¹ І. Франко, Література, її завдання і найважливіші цілі. Львів „Молот“, 1878 р.

² І. Франко. Байка про байку, 1898 р.

майже виключно черпає звідти матеріал для дитячого читання. Франко відмічає велике виховне значення народної поезії.

„...Оті простенькі сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики вкорінюють у нашій душі любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності. Тисячі річей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам люба мама чи бабуса оповідала байки, не забудете до смерті“.¹

В скарбниці народної творчості Франко знаходить глибокі художні узагальнення, невичерпний і непереможний оптимізм. Франко суворо добирає матеріал з фольклору. Він добирає те з народної творчості, що відбиває ідеологію трудових мас, їх прагнення і надії.

Франко дуже цікаво розробив принципи побудови літературних творів для дітей різних вікових груп.

Він замислюється над поетичною формою для маленят. З поетичних форм Франко використовує для маленьких дітей невеликі форми: пісню, жарт, казку, байку. Для них же Франко переробив розповсюджену в дитячому фольклорі пісню про злодійкуватого kota—„Киця“ („Плакала киця, на кухні“, 1891 р., казку „Ріпка“, 1891 р., народні байки: „Ведмедева пригода“, „Лисова пригода“, 1894 р.). З літературних обробок слід визначити жарт „Скринка“ (переробка з чеської), ліричний вірш „Ой ви, ластівочки“ (вільний переклад з чеської, мови).

Беручи до уваги особливості сприймання маленької дитини, її смак, прагнучи зробити твір максимально дохідливим для дітей, Франко урахував особливості мови, особливості художніх засобів народної поезії, такої близької дітям: кумулятивність (традиційні повторення в зв'язку з зростанням дії), звуконаслідування, римована мова і т. д. Блискучим втіленням всіх цих творчих засобів є казка „Ріпка“, пісня „Киця“ і жарт „Скринка“.

Казка „Ріпка“—зразок кумулятивної казки. Процес витягування ріпки повторюється багато разів з перелічуванням всіх тих, хто бере в ньому участь. При кожному повторенні з'являється новий персонаж. Закінчується казка тим, що ріпку колективними зусиллями витягують:

„Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, сучка дочку за спідничку, киця сучку за хвостик, мишка кицю за лапку—як потягли, як потягли та і балабунць.“

¹ Франко. Байка про байку 1898 р.

Упала ріпка на діда Андрушку, дід на бабу Марушку, баба на дочку Мінку, дочка на сучку Фінку, сучка на кицю Варварку, а мишка шусть у шпарку“.

Вся казка побудована римованою мовою, через що маленькій дитині її легко запам'ятати.

Для яскравості враження Франко вводить звуконаслідування. Ось як він передає в казці „Ріпка“ рух дійових осіб, що йдуть на город рвати ріпку: „Пішли вони в город, гуп, гуп.“ і т. д.

Маленькі діти дуже люблять слухати веселі твори, люблять гумор. Дуже розповсюджений в дитячому оточенні чудовий гумор небувальщини. Ураховуючи цю зацікавленість маленят небувальщиною, Франко використовує в своїй творчості для найменших дітей засоби, характерні для небувальщини. Так, в пісні „Киця“ підкреслюються дії, які зовсім не властиві коту, через що утворюється комічне враження. Ось як пустун кіт обіцяє повернути втрати, заподіяні хазяїну:

„Я влізу в воду по пахи,
Я всі броди переброжу,
Вже ся на хитрість спроможу.
Вже ся спроможу на шутку,
Наставлю хвостик як вудку,
Наловлю рибок я много,
А все для тебе, їй-богу“.

Небувальщина, що наведена в пісні, складається з очевидних нісенітниць: кіт, який боїться води, показує себе в ролі рибалки.

В „Байці про байку“ Франко намагається обґрунтувати право на існування в творах для маленьких дітей так званих нісенітниць, педагогічну цінність яких згодом блискуче доказав радянський письменник для дітей Чуковський в своїй статті „Лепые нелепицы“. В „Байці про байку“ Франко дуже цікаво розкриває всі тонкощі своєї творчої лабораторії, виявляє літературні засоби, які він вважає за потрібне вживати в творчості для маленят. В „Байці про байку“ Франко показує своє глибоке розуміння дітей, свою близькість до дитячих мас. Тут наведено діалог між автором і дітьми. Діти, вислухавши казки, розказані автором, зауважують: „Алеж ти оповідав нам, що лисичка копала поле і їла п'ялиниці з медом, що вовк їхав на ослі в село, бажаючи бути війтом, що крук ніс у дзьобі головню і розло-

жив вогонь, і всякі такі нісенітниці. Це вже не може бути“.

— А коли не може бути, то пощо ж ви слухали?

— „Пощо слухали?—Бо цікаво.

— Що ж тут цікавого? Як може неправда бути цікава?

— Власне неправда найцікавіша. Це так смішно подумати, що вовк хоче стати війтом, що лис сидить в бочці з фарбою, що кіт говорить побожні вірші...”

Маленята люблять дійовість, динамічність. Безпосередньо в дитячій творчості дуже розповсюджені танкові мотиви. Діти, складаючи і відтворюючи вірші, супроводжують декламацію рухами рук і ніг (плещуть руками, тупотять ногами). Це тяжіння маленят до дійовості Франко урахував. Чудова пісня „Скринка“—зразок танцювального ритму. Вся ця пісня побудована на мотиві танцю „Гопак“.

„Гопки, скоки. Наче в рою

Скачуть киці по покою,

Там то втіха їм.

Пішла мама і діточки

До города на цвіточки.—

Наш тепер весь дім“.

В певному дидактичному плані побудовані байки Франка для дітей. В своїх байках „Ведмедева пригода“ і „Лисова пригода“ Франко протиставляє дурість і неспритність кмітливості, спритності. В першій байці ведмідь загинув через свою дурість, нетямучість. В байці „Лисова пригода“ лис, навпаки, врятовується завдяки своїй спритності і кмітливості. У вірші „Ой ви, ластівочки“ Франко виявляє велику любов до батьківщини. Глибоким патріотизмом просякнута кінцівка віршу:

„Хай у стократь кращий край за море

Ластівки собі летять,

А я в ріднім радощі і горе

Непохитно знести рад“.

Свої твори для маленят Франко видавав під назвою „Дрібні дитячі твори“. Ці мініатюри своєю будовою і мовою являють зразок простоти, лаконічності, ясності. В яскравих, глибоко-реальних образах відбиває в них автор близький дитині хатній світ, світ природи, праці, громадських відносин. Франко показує велику силу колективної праці. Своїми творами він допомагає дитині пізнати світ, що її оточує, явища цього світу і взаємозв'язок між ними.

Вважаючи за необхідне широко розвивати дитячу фантазію, Франко використовує казку, як основний жанр для дітей від 6 до 12 років. В його циклі „Коли ще звірі говорили“ чимало казок, які можна рекомендувати для читання дошкільникові.

Проте, Франко не відриває дітей від реального життя. Франко визнавав лише ті казки для дітей, які „заставляють їх сміятись і думати, розбуджують їх цікавість та увагу до явищ природи, але не розбуркують молоді фантазії дивоглядними образами заклятих замків, царів, розбійників, драконів та демонів, не тривожать молодого чуття страшними, трагічними пригодами та незрозумілими для дітей відносинами полів. Я бажав би, щоб діти в інтересі здорового і морального розвою якнайдовше вітали фантазією в тім світі простих характерів і простих відносин, у світі, де все видно, ясно, і де симпатії не потребують ділитися. Відси вони винесуть перші і міцні основи замилювання до чесності, правдомовності, справедливості, а надто любов до природи і охоту придивлятися близько її творам, прислухатися її таємній мові, чути себе близькими до неї, підглядати, а далі і просліджувати її великі загадки“.¹

З зростом дитини Франко ускладнює матеріал для читання. Для дітей молодшого і середнього шкільного віку Франко використовує з народної поезії тваринний епос. Він перероблює казки про тварин різних народів: російського, сербського, грецького, індуського, німецького, іранського і т. д. Об'єднуючи всі ці казки (їх було 19) в один цикл, Франко видає їх в 1899 році під назвою „Коли ще звірі говорили“. Казки, що увійшли в цю збірку, відзначаються надзвичайною силою вислову, життєвістю образів, актуальністю, ідейною глибиною, соціальною загостреністю. Ці казки просякнуті співчуттям до пригнічених, ненавистю до гнобителів. Думка, яку плекав Франко, думка про високе призначення художнього слова, знайшла свій яскравий вияв у його казках про тварин. В одній з казок з циклу „Коли ще звірі говорили“ Франко звертається до дітей з такими словами:

„...дітоньки любі, не тим цікава байка, що говорить неправду, а тим, що під лушпиною тої неправди криє звичайно велику правду. Говорячи ніби про звірів, вона одною бровою підморгує на людей, немов дає їм знати: „Та чого

¹ І. Франко до збірки казок „Коли ще звірі говорили“.

ви, братчики, смієтесь? Адже це не про бідних баранів, вовків та ослів мова, а про вас самих з вашою глупотою, з вашим лінивством, з вашою захланністю, з усіма вашими звірячими примхами та забагами. Адже ж я навмисне даю їм ваші рухи, ваші думки, ваші слова, щоб ви якнайкраще зрозуміли не їх, а себе самих".¹

Казки Франка „Коли ще звірі говорили“—зразок реалістичного твору для дітей. Перед читачами проходять відомі в казковому епосі образи тварин: леви, ведмеді, вовки, лисиці, зайці, кішки, собаки, осли і т. п. Цей різноманітний світ тварин, такий знайомий дітям, втілює в собі ряд моральних якостей і хороших і поганих. Працьовитим, чесним ослам, відданим собакам і т. д. („Осел і лев“, „Війна між псом і вовком“, „Старе добро забувається“) протиставлюються тварини, що відзначаються грубістю, свавіллям, зажерливістю, невдячністю, честолюбністю, хижацтвом, лукавством, лицемірством, зарозумілістю, хвастощами тощо („Лисичка кума“, „Фарбований лис“, „Вовк, лисиця і осел“, „Вовк війтом“, „Кролик і ведмідь“, „Заєць і ведмідь“, „Мурко і Бурко“, „Ворона і Гадюка“ та ін.). Франко з тонким сарказмом нападає на гнобителів, виявляє нікчемність владарів, стверджує правоту пригночених і ображених („Осел і Лев“), бореться з брехливим патріотизмом („Ворони і Сиви“), виступає проти огидного знаряддя пригночення—релігії та її прислужників—попів („Вовк, лисиця, осел“, „Лисичка—черничка“, „Фарбований Лис“, „Ворони і Сиви“). Образи тварин явно антропоморфічні, але й тут Франко залишається реалістом. Лев, лисиця, ведмідь—живі особи, наділені людською психікою, але вони залишаються тваринами з усіма їх особливостями.

Портрети, епізоди, розміркування в чудових казках Франка заглиблюють в свідомості дітей одну основну думку—про соціальну неправду, на якій побудовано суспільство, де існують гнобителі і пригноблені. В казках фігурують прості, ясні, виразні характери. Симпатії читачів безперечно на боці позитивного героя. В цьому величезне виховне значення казок Франка. Відступаючи часто від оригіналів народної творчості, Франко ідейно збагачував твір. В своїй передмові до казок „Коли ще звірі говорили“ Франко говорить: „Маючи на оці мету більш педагогічну, ніж чисто-наукову, я не вагався декуди відступити від

¹ І. Франко. Байка про байку.

оригіналів, вводити нові мотиви в старий засновок, бажаючи звернути думку моїх малих читачів та слухачів від казкових фікцій на дальший, ширший обрій життєвого змагання та наукового досліду“.

Франко навіть намагається в деякі казки з циклу „Коли ще звірі говорили“ ввести пізнавальний матеріал. Так, казка „Як звірі правувалися з людьми“—вільний переказ одної з частин іранської книги „Тугфат іквाम уссафа“—є спробою ознайомити дітей з історією культури. „Може ця казка,—говорить Франко,—своїм змістом і тоном вибігає поза круг розуміння малих дітей, але я певний, що для старшеньких від 10 до 15 років, вона буде не лише цікавою, але і позитивною лектурою, даючи їм у казковій одежі немало фактів з історії розвою та культури людей і природи“.

Всі ці явно дидактичні елементи в творчості Франка для дітей не завдали шкоди художній стороні творів. Франко—великий майстер художнього слова—зберігає всі особливості, весь аромат народної поезії: простоту композиції, гостроту сюжету, яскравість образів, емоційність, багатство мови.

Для дітей старшого віку жанри і круг тем та ідей поширюються і поглиблюються. Франко популяризує серед дітей кращі зразки світової літератури, в якій піднесено величезної важливості етичні, соціальні питання, в якій показано складні людські характери.

В 1890 році Франко виступає з великою сатиричною поемою „Лис Микита“. Створюючи свою казку-поему, Франко, як він сам визначає, „взяв тільки головну раму нідерландської поеми Віллема, значить, ту саму, що є і в німецькій книзі про Райнеке і в Гетевій переробці, та виповнював ту раму зовсім свobodно, черпаючи і з старо-французьких „галузів“ і з багатого скарбу наших народних оповідань“.¹

Перероблюючи стару повість про лиса, Франко прагнув „зробити її нашим народним добром, надати їй нашу національну подобу. Я, так сказати, на чужий, позичений рисунок наклав наші коліри“².

Основний персонаж поеми „Лис Микита“, порівнюючи з персонажами казок Франка „Коли ще звірі говорили“, психологічно ускладнений. Франко дуже тонко, майстерно по-

¹ І. Франко, з передмови до поеми „Лис Микита“.

² Там же.

казує тип здири, хижака лицеміра, що уміє прекрасно пристосовуватися до різних обставин і уникнути заслуженої кари.

Ряд інших персонажів—Вовк неситий, дурний Баран, грабіжник Лев та інші—алегорично репрезентують пануючі класи сучасного Франкові суспільства. Основна думка поеми: в світі хижаків завжди хижак виходить переможцем. Але Франко з властивим йому оптимізмом вірить, що настане час, коли хижаки зазнають кари. Поема закінчується таким суворим вироком:

„Хай, і наш весь сум пропаде!
А тим, хто нам коїть зради,
Хай зійдеться клином світ!“

І в 1891 році Франко друкує для дітей свою віршовану переробку повісті Сервантеса „Пригоди Дон-Кіхота“, яку характеризує, як „величний малюнок боротьби між благородними поривами чуття та твердою дійсністю, між поезією і прозою життя“¹.

Образ Дон-Кіхота приваблює увагу Франка, як глибоко благородний образ людини, що, не дивлячись на будьякі перешкоди, без страху йде в бій на захист ображених і невинних. Вважаючи, що „Дон-Кіхот“ має „безсмертну вартість в історії духового розвою всієї людськості і по заслугі зробився улюбленою книжкою для всіх освічених людей“. Франко приєднує цей чудовий твір Сервантеса до дитячої літератури.

Пізніше Франко перероблює для дітей арабську казку про скнару Абу Касима та видає в 1895 р. під назвою „Абу Касимові капці“. В цій казці Франко виводить тип скупого, не раз трактований в світовій літературі. Франко соціально загострює образ Абу Касима. Він надзвичайно яскраво показує як пристрасть до наживи і накопичення приводить людину до трагічної загибелі. Казка „Абу Касимові капці“, також як і казка-поема „Лис Микита“, глибоко реалістична. Зберігаючи казковий сюжет, дотепні ситуації арабської казки, Франко ускладнює казку психологічними моментами, складними колізіями. Абу Касим—жива людина, наділена типовими людськими пристрастями. Трагічна загибель Абу Касима—це не злий фатум, що виступає звичайно в арабських казках, а природний наслідок безглузвих вчинків

¹ І. Франко, з передмови до „Пригод Дон-Кіхота“.

людини, що заплуталася в своїх пристрастях. В казках „Абу Касимові капці“ і „Лис Микита“ дуже яскраво виявлений талант Франка як сатирика.

Окремо слід відзначити дві казки Франка — „Без праці“ (мотиви укр. казок) (1890—1891 р.р.) і „Коваль Бассім — (на мотив арабської казки) (1900 р.), в яких, як головні позитивні персонажі, виведені люди праці: в першій—селянин Іван, в другій—Коваль Бассім. В особі Івана і Бассіма Франко показує нову суспільну силу—народ, якому належить велике майбутнє. Іван і Бассім—носії народної мудрості, їх щастя в праці. Івану і Бассіму протиставляються дармоїди і експлуататори. Зло висміює Франко цей світ багатчів, світ хижаків, зрадників і лицемірів. В казці „Коваль Бассім“ Франко дотепно викриває традиційних казкових „добрих царів“. Франко доказує, що всі царі — деспоти, гнобителі і паразити, які живуть за рахунок народної праці.

Франко як письменник - реаліст посідає почесне місце не лише в українській, але й у світовій літературі: його твори перекладені німецькою, угорською, польською, російською та іншими мовами. Франко — один з тих письменників-демократів, які зуміли поєднати великі революційні ідеї з високоякісною майстерністю поетичного слова. Він боровся за мистецтво і літературу, які служили б на благо суспільству, на перебудову його на соціалістичних основах. Він боровся за тісніший зв'язок літератури з життям, за справжню народну літературу.

Велике значення творчості Франка в ідейному вихованні читача, зокрема читача-дитини. Своїми творами Франко примушує маленького читача замислитися над багатьма сторонами життя. Непомітно для читача Франко виховує в нього соціальні навички, закладає основи суспільного світогляду. Він виховує борця і будівника життя.

В комуністичному вихованні наших радянських дітей творчість Франка відіграє велику роль. Наші діти з інтересом читають і слухають твори Франка.

Треба, щоб радянські діти ще краще знали Франка і прилучились до великого багатства його поетичної творчості. Наші діти — законні спадкоємці великого письменника-революціонера.

РОБОТА З ТВОРАМИ ІВАНА ФРАНКА В ДИТЯЧОМУ САДКУ

У виховній роботі з дітьми високохудожня, високоідейна і політично наснажена творчість І. Франка являє виключно цікавий і цінний матеріал.

Твори Франка виховують у читача громадські почуття, викликають ненависть до гніту і експлуатації, гуманне ставлення до пригноблених людей, почуття колективізму, прищеплюють віру в остаточну перемогу трудящих всього світу.

Велику роботу з творами І. Франка можна провести в дитячому садку.

Щоб викликати у дітей інтерес до письменника, треба роботу з його творами побудувати цікаво і змістовно.

Робота може бути проведена змістовно лише тоді, коли вона добре підготовлена.

Вихователь має ознайомитись з біографією письменника, з його творчістю для дітей.

Дані про життя, громадську, наукову і письменницьку діяльність І. Франка можна знайти в таких джерелах.

Коцюбинський М.—„Іван Франко“. Уривки з реферату, прочитаного в 1908 р. в м. Чернігові.

„Хрестоматія з української літератури для 6 класу“, П. Волинський, С. Канюка, Н. Падалка. „Радшкола“. 1940 стор. 252—256.

Франко І.—„Дещо про себе самого“. Твори, том III, „Книгоспілка“.

Франко І.— Уривки з листування Драгоманова. Твори, том I, „Книгоспілка“.

Пільгук І.—„Українська література“. Підручник для середньої школи. „Радшкола“, 1940.

Крім того, дані про життя І. Франка можна знайти в автобіографічних художніх творах: „У кузні“, „Малий Мирон“, „Під оборогом“, „Грицева шкільна наука“, „У столярні“, „Гірчичне зерно“, „Борис Граб“, „Моя стріча з Олексою“.

Ознайомившись з життям і діяльністю Франка, з його творчістю для дітей, вихователь складає план роботи з

дітьми. В плані відмічаються твори Франка, які вихователь має проробити з дошкільниками різного віку.

Ми подаємо деякі форми і методи роботи з творами, які можна використати в дитячому садку.

Ознайомлення дітей з біографією І. Франка

Дітей дошкільного віку можна цікаво ознайомити з окремими яскравими епізодами з біографії Франка.

Користуючись матеріалами з біографії та автобіографії письменника, вихователь відбирає епізоди, які можуть зацікавити маленьких слухачів, складає окремі невеличкі оповідання для розповіді дітям.

Великий інтерес викликає у дітей дитинство І. Франка. Дітям слід показати живого, допитливого хлопчика, який рано почав замислюватися над життям. Їм буде цікаво послухати про ігри і перші роки навчання маленького Франка, про тепле ставлення до нього батька—сільського коваля, про перші тяжкі переживання хлопчика в школі через жорстоке і брутальне поводження учителів з учнями.

Вихователь ілюструє окремі епізоди з біографії письменника прикладами з його художніх творів. Прекрасним матеріалом для ілюстрації дитячих років Франка є його оповідання „В кузні“, „Грицева шкільна наука“, „Олівець“.

Слід розповісти дітям про щирю любов Франка до трудового народу, якому він присвятив своє життя і за інтереси якого уперто боровся. Треба також показати Франка, як щирого друга дітей. Так хороше, так глибоко, як Франко, мало хто писав про дітей і для дітей. В своїх творах Франко жваво і барвисто відображає дітей з народу, людей праці, життя тварин. Вихователь має нагадати дітям такі чудові казки Франка, як „Ріпка“, „Лисичка і Журавель“, які вони, безумовно, чули, але не знають, хто їх написав.

Для пожвавлення розповіді слід показати дітям малюнки з життя автора.

Малюнки, що ілюструють дитинство автора, можна знайти в таких джерелах:

Франко І. — В кузнице. В журн. „Дружные ребята“. 1940, № 1, стр. 14.

Франко І. — Грицева шкільна наука. Дитвидав, 1940.

Франко І. — Олівець. В журн. „Жовтень“. 1939, № 9, стор. 4.

М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка. Вибрані твори. Дитвидав, 1936, стор. 33, 36.

Ознайомлення дітей з творами І. Франка

Вихователь далі поступово знайомить дітей (шляхом голосного читання і художнього розповідання) з рядом творів Франка, доступних для розуміння дітей дошкільного віку. З творчості письменника для малих дітей ми зупинимося головним чином на його дрібних творах, спеціально написаних для малят. Це його пісні, байки, казки (див. далі список творів).

Щоб діти відчули поетичні багатства і красу творчості Франка, вихователеві потрібно самому вникнути в особливості стилю автора.

Твори Франка для малят: „Киця“, казки „Коли ще звірі розмовляли“, байки „Лисова пригода“, „Ведмедева пригода“ і ін. близькі і зрозумілі дітям, захоплюють їх своєю простотою, народною мовою, звучністю, ритмом, чіткою фаволою, цікавою дією, жвавим юмором, мальовничими і переконливими образами.

В дитячих творах Франка відчувається постійна думка про маленького читача і слухача. Письменник ніби живе з колом уявлень, з засобом сприймання дитини. Він уводить пестливі слова, звуконаслідування, прості слова, зрозумілі кожній дитині.

Окремо слід відзначити казки Франка. Завдяки їх глибокій ідейності, вони примушують дітей замислюватись над багатьма сторонами життя. Непомітно для дітей Франко виховує у них соціальні навички, закладає основи матеріалістичного світогляду. В казках фігурують прості, ясні, виразні характери. Яскраві образи легко і міцно запам'ятовуються і, натурально, викликають любов до хорошого, ненависть до поганого.

Вихователь має довести до малих дітей художній і ідейний зміст творів Франка.

Голосне читання і художнє розповідання

Художню силу твору дітям можна розкрити в голосному читанні і розповіданні. Ясна, виразна вимова, — логічні та емоційні наголоси, паузи, різноманітні інтонації, — всі ці засоби підкреслюють художню сторону твору, виявляють його ідейний зміст.

Читець, розповідач повинен дбайливо готуватись до виразного читання і художнього розповідання. Він знайо-

миться з текстом твору, добре продумує його ідейний зміст, художні образи.

Підготовча робота читця

В роботі над творами звертається увага на:

1. Композицію твору (будова сюжету, зав'язка, розгортання подій, їх поступове наростання, обстановка, в якій розвивається подія, розв'язка).

2. Персонажі (основні і другорядні, типові риси характеру).

Читець розподіляє твір на окремі епізоди, обмірковує, в якому тоні передавати той чи інший епізод, обмірковує характер персонажів.

Покажемо на конкретному прикладі, як підготувати до голосного читання і художнього розповідання твору Івана Франка для дітей. Так, наприклад, готуючись до читання пісеньки Франка „Киця“, читець розподіляє пісню на ряд картин та епізодів:

1 епізод. Киця, яка заподіяла шкоду, робить вигляд, що дуже ображена незаслуженим обвинуваченням кухаря.

2 епізод. Киця звертає на себе увагу сторонніх, викликає співчуття.

3 епізод. Киця намагається виправдати себе і всю вину за шкоду покладає на кухаря.

4 епізод. Виправдуючись, Киця заплутується в брехні і вигадує різні нісенітничі.

Читець фіксує увагу на образі Киці. Він підкреслює такі риси Киці, як пустотливість, хитрість, брехливість. Розбираючи окремі епізоди, читець обмірковує, в якому тоні слід передавати той чи інший епізод.

Перший епізод передається в тоні ображеному, другий—в тоні співчутливому, третій—перехід від ображеного до лукавого тону, четвертий—передається тоном, просякнутим лукавим юмором.

Основний тон передачі—лукаво-юмористичний.

Під час читання слід особливо підкреслити комічні ситуації, характерні для пісеньки-нісенітничі.

Читець звертає увагу на мову, підкреслює музичальність вірша.

Текст прочитується декілька раз і тільки тоді, коли читець добре опрацював твір (відчув і обміркував образи), він може виступити перед дітьми.

Виразне читання поживляє, емоційно забарвлює літературний матеріал. Маленька дитина звертає увагу на інтонацію передачі, яку відчуває дуже гостро.

Бесіда з приводу твору

Не завжди можна обмежитися голосним читанням твору. Дуже важливо з'ясувати, як діти сприйняли зміст твору. Після голосного читання можна поговорити з дітьми з приводу прочитаного.

Пісенька Франка „Киця“ — найпростіша з його творів для дітей. Діти її слухають з охотою. Музичний вірш з співзвучними римами приваблює їх. Образ Киці — конкретний і діти легко його розуміють.

Значно складніші казки Франка. В них є алегорія і мораль. Як сприймають діти дошкільного віку цю алегорію і мораль? Для дітей казки Франка цінні не стільки своєю алегоричністю, як живописом. Дітей цікавлять більше самі образи казки, а не те, що під ними слід розуміти. В казках Франка для малят („Ріпка“, „Лисичка і Журавель“, „Заєць і їжак“, „Лисичка-кума“ і ін.) вчинки персонажів описані надзвичайно яскраво, образи типові, мова мальовнича.

Діти запам'ятовують з цих творів насамперед образи в їх реальному змісті.

Бесіда буде лише тоді успішною, коли вона проходитиме невимушено. Вихователь має дати дітям можливість поділитися враженнями від прочитаного твору, що вони завжди охоче роблять.

Коли вихователь помічає, що дітям трудно висловити свої думки, він може задати їм запитання (але не багато), які певним чином спрямують бесіду. Але ці запитання не повинні знижувати враження дітей від художнього твору. Ці запитання мають з'ясувати типове значення образів казки, ситуацій, даних в ній, ідею казки.

Так, наприклад, проводячи бесіду за казкою „Ріпка“, можна поставити таке запитання: Як пощастило витягти велику ріпку?

Діти, звичайно, вказують на те, що ріпку пощастило витягти тому, що всі разом взяли за цю роботу. Для того, щоб виявити яскравіше ідею казки „Ріпка“, вихователь разом з дітьми підшукує конкретні аналогії з реального життя.

Досить поставити по одному запитанню, щоб виявити ідею казок „Лисичка і Журавель“, „Лисичка-кума“: „Чому журавель і лисичка перестали приятелювати?“, „Чому вовк зарікся не мати більше ніякого діла з лисичкою?“

Більш складні казки Франка вимагають більшої кількості питань. Вихователь може в доступній формі розкрити навіть алегорію казки.

Так, в бесіді з приводу казки „Три міхи хитрощів“ можна поставити дітям такі запитання:

1. Про кого розповідається в казці?
2. Чи мала дійсно лисичка три міхи хитрощів?
3. Що трапилося з лисичкою?
4. Як врятував Іжак лисичку?
5. Як поставилася лисичка до біди Іжака?
6. Як було покарано лисичку за невдячність.

Після відповідей вихователь може зробити певні висновки. Він звертає увагу дітей на те, що і в житті так буває, як в казці „Три міхи хитрощів“.

Наведені нами приклади бесід не є обов'язковими для вихователя. Останній, звичайно, складає і план і запитання цілком самостійно, тобто так, як вважає за доцільне.

Казки Франка приваблюють малих дітей як своїм сюжетом, так і яскравими типовими образами.

Характерні риси дійових осіб—пожадливість і хитрість лисички, дурість вовка, чесність Іжака тощо—діти визнають як висновки їх вчинків.

Використання ілюстрацій до творів І. Франка

В роботі з дітьми дошкільного віку для більшої конкретизації образів творів Франка можна використати ілюстративний матеріал (книжкові ілюстрації до творів Франка, фотомонтажі, плакати тощо).

Ілюстрації—прекрасний засіб для усвідомлення образу твору. За допомогою малюнків, повніше і яскравіше уявляють собі діти, як оточення, так і дійових осіб твору. Вихователь може широко використати в роботі з дітьми дошкільного віку малюнки таких ілюстраторів творів Франка, як Лапін, Кеш, Аверін, Рачов (див. далі список ілюстрацій до казок І. Франка).

Ці ілюстратори дали виразні портрети основних героїв казок І. Франка, підкресливши їх характерні риси. Лапін,

Кеш, Рачов створили чудові образи хитрої лисиці, зажерливого вовка, хижого лева і т. д.

Діти охоче розглядають малюнки і пов'язують їх з прочитаним твором.

Як же проводиться розгляд малюнків з дітьми дошкільного віку?

Коли прочитано, наприклад, казку Франка „Лисичка—кума“, з'ясовано з дітьми основні питання за казкою,— дітям пропонується подивитися уважно на ілюстрації до „Лисички—куми“ і відмітити, що вони бачать на малюнках, що робить той чи інший персонаж казки, до якого моменту казки малюнок відноситься. Діти з зацікавленістю придивляються до малюнка, називають об'єкти, які найбільш яскраво виступають, відмічають їх характерні риси, визначають все нові і нові деталі.

Уважний розгляд малюнків допомагає більш яскраво уявити образи твору.

Щоб закріпити враження від ілюстрацій, вихователь разом з дітьми добирає підпис до того чи іншого малюнка. Добір підтекстовок до малюнків привчає дітей розбиратись як у змісті, так і в ілюстрації твору.

Казки Франка дають багатий матеріал також для ілюстрування їх за допомогою картин через епідіоскоп (під час голосного читання або розповідання).

Виставка творів Франка

Одним з засобів викликати живий інтерес у дітей до творчості письменника є виставка його творів.

В дитячому садку можна влаштувати спеціальний куток, присвячений Ів. Франку. В кутку слід повісити портрет Франка, під яким вмістити невеличку полицку з його творами (окремі видання казок, байок, пісень). Добре зробити й виставку ілюстрацій до творів письменника. Можна фотографувати найбільш виразні ілюстрації до казок Франка і зробити з цих фотомалюнків плакат або ширму, які мають відобразити галерею основних образів казок Франка: лисичку, вовка, барана, осла, їжака, зайця. Під кожним малюнком слід зробити напис, який вказував би до якої казки належить малюнок.

Добре оформлений куток, присвячений творчості письменника, є прекрасним засобом ілюстрації його твор-

чості. Виставка може служити чудовим наочним матеріалом під час бесіди з дітьми про письменника.

Творча робота дітей дошкільного віку над творами І. Франка

Виразне читання і розповідання дітей

Ми вже відмічали, що виразне читання твору уточнює його художні образи, сприяє його кращому розумінню. Діти люблять вивчати твір напам'ять, розповідати його своїми словами.

З дітьми дошкільного віку можна вивчити напам'ять пісеньку Франка „Киця“, уривок з віршу „Ой ви ластівочки“. Невеличкі казочки (наприклад, „Лисичка і Журавель“, „Ріпка“,) діти можуть розповідати своїми словами.

Для того, щоб добитися виразного читання і розповідання дітей,—слід провести з ними певну роботу.

В роботі над творами треба звернути увагу насамперед на те, в якій обстановці розвивається дія, що в цій обстановці слід підкреслити, звернути увагу на дійових осіб, обмірковувати з дітьми характери персонажів та в якому тоні передавати окремі епізоди твору.

Ознайомлення дітей з текстом і розучування його збагачує їх мову, поширює лексикон.

Розказування тексту можна проводити як індивідуально з кожною дитиною, так і з групою дітей.

Творчі ігри дітей та інсценування казок

В творчих іграх діти зображують епізоди, описані в творі та передані в малюнках. В грі дитина відбиває свої враження від прочитаного або прослуханого твору.

Відображуючи в грі цікаву казку Франка (наприклад, „Лисичка і Журавель“, або „Лисичка—кума“), діти можуть виявити багато власної ініціативи, фантазії.

Гра корисна тим, що захоплюючи дітей, привчає їх пережити зміст твору, втілитися в образ. В результаті образи стають для дітей яскравішими. Роль вихователя полягає в тому, щоб стимулювати дітей до якнайбільшого виявлення ініціативи і кмітливості, допомогти їм здійснити творчий задум.

Не менш, ніж гру, діти люблять інсценування твору.

В силу своєї сюжетності, майстерності, діалогу, казки і байки І. Франка являють прекрасний матеріал для інсценування.

За допомогою інсценування образи казок і байок Франка можна яскраво показати в дії. Інсценування—чудовий засіб усвідомлення образу. Воно сприяє запам'ятання зразків літературної мови, вчить дітей відчувати і любити художнє слово. Діти запам'ятовують слова казок, вдало використовують їх в своїй мові.

Рекомендуємо для інсценування такі твори Франка: „Киця“, „Ріпка“, „Лисичка і журавель“, „Старе добро забувається“, „Вовк, Лисиця і Осел“.

Інсценування вимагає певної попередньої роботи з дітьми. Вихователь обговорює з дітьми твір, визначає разом з ними головні епізоди, сцени, обговорює ситуацію, оточення, характерні особливості дійових осіб, їх зовнішній вигляд, характерні рухи, інтонацію тощо.

На конкретних прикладах з'ясуємо, як проводити інсценування з дітьми дошкільного віку.

Для виконання казки „Лиса і Журавель“ потрібні автор і герої казки. Текст казки розподіляється між учасниками інсценування таким чином: одна дитина (або педагог) виконує роль автора, інші беруть на себе ролі героїв казки. Казка проводиться в двох планах: частина її розповідається, а частина розігрується. Для розповідання можна вибрати одного або декілька розповідачів за автора. Один розповідач починає вступ до казки, другий говорить про події, що трапилися з лисичкою, третій — про події з журавлем і т. д.

Ставлення учасників інсценівки до подій і дійових осіб виявляється по різному. Рухи, міміка, інтонації кожної дійової особи повинні відповідати її характеру.

Інсценуючи пісню Франка „Киця“, можна ввести для розмови з кицею ще дійових осіб крім автора і киці. Важливо охопити якомога більше дітей.

Покажемо на прикладі, як це зробити. Вступ починає автор, який повідомляє глядачів про те, що трапилося з кицею:

„Плакала киця на кухні,
Аж їй очиці попухли“.

На сцені з'являється киця, яка плаче. Далі іде розмова з кицею. Для цієї розмови можна ввести умовних дійових

осіб, їх визначають за допомогою керівника самі діти. Цими дійовими особами можуть бути діти.

„Чого ти, кишенько, плачеш,
Їсти чи питоньки хочеш?“

Киця відповідає:

„Їсти, ні пити не хочу,
З тяжкої жалості плачу,
Сам кухар сметанку злизав,
На мене, кицуню, сказав,
Хотів мені лапки побити,
Чим же я буду ходити?“

Далі до киці звертається ще хтонебудь з дітей:

„Скажи ж нам, кишенько, мила,
Як ти в нього просилась?“

Киця відповідає:

„Я йому сказала: Ой, пане,
Хай тобі жаль мене стане.
Не бий ти кицю мізерну,
Я тобі шкоду поверну.
Настане ранок майовий,
Піду я в поле на лови;
Походжу мало, чи багато,
Зайчика зловлю малого,
Тобі принесу живого.
Горобці в стрісі укриті
І перепелонька в житі.
Все те моя буде здобич,
Як мені буби не зробиш.
А як полудень настане,
Пригріє сонце весняне,
Скриються зайчики й птахи,
Я влізу в воду по пахи,
Я всі броди переброжу,
Вже я на хитрість спроможусь,
Вже спроможуся на шутку,
Наставлю хвостик як вудку,
Надовлю рибок я много,
А все для тебе, їй—богу!“

Обстанови і костюми в інсценованих казках Франка умовні і примітивні. Ілюстративний плакат, що відображає міс-

це, дії, примітивні маски на дійових особах. Учасники інсценівки одягають маски відповідних персонажів казки.

При інсценуванні можна застосувати засіб тіньового театру. Суть цієї гри полягає в тому, що, користуючись світлом і екраном, діти своїми фігурами дають на екрані силуети відображення, розігруючи примітивні сценки з казок (наприклад з „Ріпки“, „Лисички—куми“ і ін.) або вирізують з картону фігури людей, тварин, птахів і т. п., показуючи їх на екрані у вигляді рухливих силуетів.

Діти охоче розігрують казки. Для маленької дитини гра в п'єсі—лише дальший розвиток дитячих ігор, більша частина яких має драматичний характер.

Треба відзначити величезне виховне значення таких методів роботи з дітьми, як художнє читання і інсценування. Розучування тексту привчає дітей читати і говорити вразно.

Ілюстрування дітьми творів Франка

З творчої роботи дітей слід визначити ще дитячі ілюстрації до твору. Прочитавши дітям будьяку казку І. Франка (наприклад, „Три міхи хитрощів“), вихователь може запропонувати дітям продумати, що вони хочуть ілюструвати. Можна попросити дітей розповісти, як вони уявляють собі окремі картини казки, а потім їх намалювати, виліпити, зробити аплікацію.

В своїх малюнках, ліпці, аплікаціях дитина намагається виявити те, що її найбільш цікавить, захоплює. Вихователь може пропонувати дітям ілюструвати найбільш цікаві для них епізоди з прочитаної ним казки Франка.

З кращих ілюстрацій дітей можна зробити альбом. Цей альбом ілюстрацій до казок Франка добре вмістити на виставці пам'яті Франка.

Живі форми роботи надзвичайно конкретизують твори письменника, наближають їх до розуміння дитини.

Художні твори І. Франка, з якими рекомендується познайомитися вихователям дитсадка

Вибрані твори в п'яти томах. Держлітвидав, 1936.

Боа-констриктор. Дитвидав, 1937.

Бориславські оповідання. Держлітвидав, 1937.

Борислав сміється. Повість. Дитвидав, 1937.

Вівчар. Мій злочин. Держлітвидав, 1936.

Лис Микита. Дитвидав, 1938.

Вибрані вірші. Держлітвидав, 1937.
Захар Беркут. Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII в.
„Література і мистецтво“, 1932.
Ліси і пасовиська. Держлітвидав, 1936.
Оповідання. „Молодий більшовик“, 1939.
Панщизняний хліб. Держлітвидав, 1935.
Сам собі винен. Оповідання. Держлітвидав, 1937.

Художні твори І. Франка, які можна використати в роботі з дітьми дошкільного віку

Грицева шкільна наука. Малюнки та обкладинка М. Худяка. Дитвидав. ЦК ЛКСМУ, 1940.

Казки. Малюнки О. Маренкова. Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1937. (Ріпка, Лисичка і рак, Лисичка і Журавель, Заєць і їжак)

Киця. Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1940.

Коли ще звірі розмовляли. Казки. Малюнки та обкладинка В. Аверіна. Дитвидав, 1939. (Осел і Лев. Лисі Дрозд. Лисичка і Рак. Заєць та старушонка. Заєць і Ведмідь. Мурко і Бурко. Лисичка — кума. Війна між Псом і Вовком. Фарбований Лис).

Олівець (скорочено). В журн. „Жовтень“, 1939, № 9, стор. 4.

Ріпка. Малюнки В. Аверіна. Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1936.

Три міхи хитрошів. В журн. „Жовтень“, 1940, № 5, стор. 10.

М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка. Вибрані твори. Дитвидав, 1936 (Грицева шкільна наука. Фарбований Лис. Осел і Лев).

Ілюстратори творів І. Франка (для використання в роботі з дітьми)

Аверін ІВ. Франко, І. Ріпка. Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1936, 80 стор. ціна 50 коп.

Дайц Й.—Франко, І. Грицева шкільна наука. В книзі: М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка. Вибрані твори. Дитвидав 1936, стор. 33—36.

Лапін П.—Франко, І. Казки: Заєць і Ведмідь. Лисичка черничка. Мурко і Бурко. (Частина II. Збірка „Коли ще звірі говорили“).

Лапін П.—Франко І. Казки: Фарбований Лис. Війна між Псом і Вовком. (Частина I. Збірка „Коли ще звірі говорили“) Львів 1924.

Маренков О.—Франко І. Казки. Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1947.

Рачов Є.—Франко І. Осел і Лев. Казка в книзі: М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка. Вибрані твори. Дитвидав, 1936, стор. 50—52.

Рачов Є.—Франко І. Фарбований Лис. В книзі: М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка. Вибрані твори, Дитвидав, 1936, стор. 14—17.

КАЗКИ ІВАНА ФРАНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

ОСЕЛ І ЛЕВ

Був собі Осел. Багато йому було праці у господаря.

„Давай,—думає,—втечу в ліс і буду жити на волі! Буду собі пастися по лісі, і хто мені що зробить?“

І, не довго думавши, втік від господаря у ліс. Добре йому там. Пасеться, де хоче, нічого не робить, ніхто його не б'є — відколи живе, ще такого добра не знав. Аж раз дивиться, йде Лев, страшний-престрашний, та просто на нього.

„Ну,—думає собі Осел, аж тепер край мені буде!“

Але поки Лев дійшов до нього, він трохи отямився й подумав собі:

„Ану, може я його якнебудь обдурю?“

Та як стояв—бух на землю, ліг собі й лежить. Надходить Лев і кричить уже здалека:

— Ей, ти, хто ти там? Як ти смієш лежати? Чому не встанеш і не поклонишся мені?

А Осел мов і не чує. Лежить собі та тільки довгими вухами клапає.

Надійшов Лев і знов кричить:

— Зараз устань і поклонися мені!

— А хто ж ти такий?—питає Осел.

— Ти ще й питаєшся?—кричить грізно Лев.

— Хіба ти не знаєш, що я Лев, над усіма звірами цар? Осел, не встаючи, підвів голову й витріщив на нього очі.

— І що ти за дурниці говориш?—промовив він.—Ти цар над усіма звірами? Хто тобі це сказав? Де це написано? Хто тебе обирав на царя? Ну, говори!

Лев стояв, мов лобом об стіну стукнувся.

— Хто мені це сказав? Та всі мені кажуть, що я над звірами цар. Хіба ж це неправда?

— Звичайно, що неправда! Не може бути правда, бо цар над усіма звірами не ти, а я.

— Ти?—здивувався Лев.—А де це написано?

— А йди, подивися ось тут!

І він устав на ноги й, обернувшись задом до Лева, показав йому своє заднє копито, на яким була прибита нові-сінька, блискуча підкова.

— Бачиш? Це моя царська печатка. Якби ти був цар, то й ти би мав таку.

— Ото диво!—промовив Лев. А я про те й не подумав ніколи. Мабуть, твоя правда. Але стій! Давай, будемо змагатись. Ходімо в ліс, хто за годину наловить більше звірів, той буде справжній цар.

— Добре, нехай і так!—промовив Осел, і з тим вони розійшлись.

Лев побіг по лісі; бігав, бігав: тут зловив сарну, там зайчика, там знов якогось звіра—за годину мав уже п'ять чи шість штук.

А Осел тим часом що робить? Пішов собі на широку поляну, де сонечко ясно світило, й посеред луку кинувся на землю, ноги геть відкинув, очі зажмутив, язик висолопив—кожен сказав би: згинув та й згинув. А понад поляною все яструби літають, ворони, сороки, галки, всяка погана птиця. Бачать вони, лежить неживий Осел, та й усі гуртом до нього. Зразу здалека заскакували, а далі бачать, що не рухається, то й почали по ньому скакати, клювати йому язик та очі. А Осел нічого, тільки коли якийсь птах дуже близько підлізе, а він цап його зубами, або стук його ногою, вб'є та й сховає під себе, та так хитро, що інші й не бачать. Не минуло й години, а він уже надушив їх з півкопи. Тоді схопився на ноги, як зареве, а птахи всі врозтіч. Осел забрав усю побиту пташню, та й несе на те місце, де мали зійтися з Левом. Приходить, а Лев уже там.

— Ну, що,—каже до Осла й показує йому свою здобич,—бачиш, скільки я наполовав.

— Ну, та й дурний же ти,—каже Осел і лягнув його ногою. — Таких звірів я міг би наловити зо дві копи. Та чого вони варті. А! ти подивись на моїх. Я тільки таких ловив, що в повітрі літають. Ану, спробуй ти.

— Ні, я такої штуки не втну,—відповів Лев.—Аж тепер бачу насправді, що ти над звірами цар, а не я. Вибачай мені, що я так нечемно говорив з тобою.

— А бачиш—промовив гордо Осел.—Завжди треба бути чемним, бо як наскочиш на старшого від себе, то що тоді буде? От і тепер я міг би тебе покарати на смерть, але вибачаю тобі, бо ти це зробив з дурного розуму, а не зі злої волі. Иди ж тепер і шануйся на другий раз.

І Лев пішов, похнюпившись та підібравши хвіст, немов би хто вилив на нього бочку холодної води. Чи близько, чи далеко, зустрічає в лісі Вовчика-братика.

— Здорові були, найясніший царю—каже Вовк і низенько кланяється.

— Ет, іди, не смійся з мене—каже сумно Лев.—Який я тобі цар?

— Як то?—скрикнув Вовк.—Хто ж би посмів інакше казати?

— Мовчи, братику,—шепотом говорить до нього Лев.—Тут недалеко є справжній цар. Як почує, буде біда і тобі й мені.

— Справжній цар?—здивувався Вовк.—Що за диво. Який же тут справжній цар, крім тебе?

— Є, є!—зі страхом прошепотів Лев.—Я сам його бачив. Там такий страшний! А що за сила! Навіть таких звірів ловить, що в повітрі літають. Я радий, що мене хоч живого пустив.

— Ну, що ти говориш?—здивувався Вовк.—Диво дивне. Знаю цей ліс давно, але ніяк не придумаю, хто б то міг бути. Який же на вигляд той новий цар?

— Одне слово—страшний,—сказав Лев.—Вуха оттакі, голова, як коновка, а на задній нозі царська печать.

— Ніяк не вгадаю, хто це може бути?—дивувався Вовк.—Знаєш що, ходім, покажи мені його.

Я? Нізачо в світі!—скрикнув Лев. Досить уже раз страху набрався.

— Та ходімо! Чого боятися?—заохочував Вовк.—От знаєш що, прив'яжи себе своїм хвостом до мого, сміліше нам буде йти.

— Про мене,—каже Лев,—нехай буде так.

Зв'язалися обое хвостами до купи та й пішли. Вийшли на горбок над полянкою, що на ній пасся Осел. Лев зупинився та й шепоче до Вовка:

— Ось він. Ось він. Подивися.

Обертається Вовк, поглянув, та як крикне:

— Дурний Лево, та це ж Ослисько—А Левові почулося, що то новий цар уже близько, як злякається, та ходу.

Через пеньки, через ярки що було духу. Біг, біг, далі втомився, став та й озирнувся.

— А що, Вовче, близько вже той новий цар?

Але Вовк тільки язик повісив. Як був прив'язаний до левиного хвоста, так і волікся за ним усю дорогу, поки й дух випустив.

— А бачиш,— каже до нього Лев,— ти казав, що новий цар не страшний, а як побачив його близько, то од самого страху помер.

ЛИС І ДРОЗД

Ішов Кабан у Київ на ярмарок. Аж назустріч йому Вовк.

— Кабане, Кабане, куди йдеш?

— У Київ на ярмарок.

— Візьми й мене з собою.

— Ходімо, куме.

Ішли, йшли, аж назустріч їм Лис.

— Кабане, Кабане, куди йдеш?

— У Київ на ярмарок.

— Візьми й мене з собою.

— Ходімо, куме.

Ішли вони, йшли, аж назустріч їм Заєць.

— Кабане, Кабане, куди йдеш?

— У Київ на ярмарок.

— Візьми й мене з собою.

— Ходімо, братику.

Ось вони всі йдуть. Ішли, йшли, аж уночі наскочили на яму, глибоку та широку. Кабан скочив — не перескочив, а за ним і всі інші поскакали і всі разом у яму попадали. Що робити, треба ночувати. Зголодніли вони, а вилізти нема куди, їсти нема чого. От лис і надумав.

— Нумо,— каже,— пісні співати. Хто найтоншим голосом потягне, того ми й з'їмо.

От вони й затягли. Вовк, звісно, найгрубше: у-у-у! Кабан трохи тонше: о-о-о! Лис ще тонше: е-е-е! А Зайчик зовсім тоненько запищав: і-і-і! Кинулися всі на бідолашного Зайчика, розірвали його та й з'їли. Та що там їм із того Зайця за наїдок? Ще не розвиднилось як слід, а вже вони знов такі голодні, що ледве дихають. Знов Лис загадує:

— Нумо пісні співати. Хто найгрубшим голосом потягне, того ми й з'їмо.

Почали співати. Хотів вовк тонесенько затягнути, та як завие грубо: у-у-у! Тут всі кинулись на нього та й роздерли.

Лишилося їх двоє: Кабан і Лис. Поділилися вони Вовковим м'ясом. Кабан швидко з'їв свою частину, а Лис трошки з'їв, а решту сховав під себе. Минув день, минув другий. Кабан голодний, нема чого їсти, а Лис усе в куточку сидить, витягає по шматочку вовче м'ясо та й їсть.

— Що це ти, кумочку, їси?—питає його Кабан.

— Ой, кумочку, — зітхає Лис. — Що ж робити? Свою власну кров п'ю з великого голоду. Зроби й ти так само. Прокуси собі груди, та й висмоктуй помалу свою кров, то побачиш, що й тобі легше стане.

Послухав дурний Кабан. Кликами розпоров собі груди, та поки дійшов до того, щоб напиться своєї крові, то увесь кров'ю підплив та й помер. От лис тоді й кинувся на його м'ясо і ще кілька день мав що їсти. Та далі не стало й кабанячого м'яса. Сидить Лис у ямі й знов йому голод допікає. А над тією ямою стояло дерево, а на дереві Дрозд гніздо в'є. Дивиться Лис на нього з ями, а далі почав промовляти:

— Дрозде, Дрозде, що ти робиш?

— Гніздо в'ю.

— Нащо тобі гніздо?

— Яець нанесу.

— Нащо тобі яйця?

— Дітей виведу.

— Дрозде, Дрозде, коли ти мене з цієї ями не визволиш, то я твоїх дітей з'їм.

— Не їж, Лисику, зараз тебе визволю, — просить Дрозд.

Дрозд горює, Дрозд нудьгує, як йому Лиса з ями добути. От він щодуху полетів лісом, почав збирати палички, гіллячки, та все в яму кидає. Кидав, кидав, поки Лис по тих паличках із ями виліз. Думав Дрозд, що він піде собі геть, та де тобі! Лис ліг під Дроздовим деревом та й горить:

— Дрозде, Дрозде, вивів ти мене з ями?

— Вивів.

— Ну, а тепер нагодуй мене, а то я твоїх дітей поїм.

— Не їж, Лисику, я вже тебе нагодую.

Дрозд горює, Дрозд нудьгує, як йому Лиса нагодувати? Далі надумав і каже Лисові:

— Ходім зо мною.

Вийшли вони з лісу, а попід лісом польова доріжка йде.

— Лягай тут у жито,—каже Дрозд Лисові,—а я буду міркувати, чим тебе нагодувати.

Бачить Дрозд, доріжкою баба йде, чоловікові в поле обідати несе. Скочив Дрозд у калюжу, в воді обмочився, в піску забруднився та й бігає по доріжці сюди й туди, немов зовсім літати не може. Бачить баба, пташина мокра та немічна.

„Дай,—думає,—зловлю оцю пташину, принесу додому, буде забавка для дітей“.

Підбігла трохи за Дроздом—він біжить, пурхає, а не летить. От вона поставила кошик з горшками на доріжці, а сама давай Дрозда ловити. А Дрозд то підбігає, то підлітає, а все далі та далі, а баба все за ним та за ним. Нарешті, бачачи, що вона відбігла вже досить далеко від свого кошика, він знявся вгору та й полетів. Баба тільки рукою махнула та й вертає назад до кошика. Та ба! Там застала добрий празник. Поки вона бігала за дроздом, Лис тим часом вискочив з жита та до горшків. Повидає усе чисто, решту порозливав, а сам утік.

Сидить Дрозд на дереві та й в'є гніздо, аж тут зирк, а Лис під деревом.

— Дрозде, Дрозде, — говорить Лис, — чи вивів ти мене з ями?

— Вивів, Лисику.

— А нагодував ти мене?

— Нагодував.

— Ну тепер же напій мене, а то я твоїх дітей поїм.

— Не їж, Лисику, я тебе напою.

Дрозд горює, Дрозд нудьгує, як би йому Лиса напоїти. Далі надумав та й каже Лисові:

— Ходім зо мною.

Вийшли з лісу знов на ту саму польову доріжку.

— Лягай тут у жито,—каже Дрозд Лисові,—а я буду міркувати, чим тебе напоїти.

Бачить Дрозд, а доріжкою чоловік їде, бочку води везе капусту поливати. Підлетів Дрозд, сів коневі на голову, та й клює.

— А тю!—крикнув чоловік та й замахнувся на Дрозда батою. Дрозд пурхнув, а чоловік луснув батою коня по голові. Мов нічого й не було, сів собі Дрозд на другого коня та й клює його в голову. Знов замахнувся чоловік і знов луснув коня по голові. Розлютився чоловік на

Дрозда. „От каторжна пташина!—думає собі.—І чого вона прив'язалася!“

Дрозд тим часом сів на бочку з водою та й клює собі.

„Чекай же ти“,—думає чоловік, та несподівано як вихопить ручицю з воза, як лусне по бочці! Дрозда не вцілив, а бочка від важкого удару похитнулася та й гепнула з воза на землю і вся вода з неї вилилася та й потекла здоровою річкою по дорозі. Вискочив Лис із жита, напився доволі, а чоловік, проклинаючи Дрозда, взяв порожню бочку й поїхав додому.

Сидить Дрозд на дереві та й в'є собі гніздо, аж тут зирк, а Лис знов під деревом.

— Дрозде, Дрозде, вивів ти мене з ями?

— Вивів.

— Нагодував ти мене?

— Нагодував.

— Напоїв ти мене?

— Напоїв.

— Ну, а тепер посміши ти мене, а то твоїх дітей живцем поїм.

— Не їж, Лисику. я тебе посмішу.

Горює Дрозд, нудьгує Дрозд, як би йому Лиса посмішити, а далі й каже:

— Ходім зо мною.

Вийшли з лісу знов на польову доріжку, Лис засів у житі та й жде. Аж ось їде дорогою той самий чоловік, що їхав з водою, сам сидить спереду, а ззаду сидить його синок з паличкою в руці. Підлетів Дрозд, сів на плече чоловікові та й клює.

— Ой, тату,—каже хлопець,—на вас птах сидить. Не ворухіться, я його вб'ю.

Ще старий не встиг гаразд розслухати, що син каже, а хлопець як замахне паличкою—лусь батька по плечу. Дрозд тільки фуркнув, а за хвилину сів на друге плече чоловікове. Знов розмахнувся хлопець і ще дужче влучив батька по плечу.

— Ой, сину, що це ти робиш?—крикнув батько.

— Цитьте, тату! Якась пташка все сідає на ваші плечі, я її повинен зловити.

— То лови, а не бий!—з болю кричить батько.

Політав, політав Дрозд та й сів старому на голову та й клює його солом'яний бриль, немов тут йому й місце. Махнув хлопець долонею, щоб його спіймати—фуркнув

Дрозд. Сів удруге, знов хлопець на нього намірився рукою—знову даремно.

— Чекай же ти, бісова птиця! Вже я тебе почастую!— подумав хлопець. І коли Дрозд утретє сів на батькову голову, він, не тямлячи гаразд, що робить, як замахнеться палицею, як трісне старого по голові, аж тому світ замакітрився. Дрозд фуркнув і полетів собі геть. А Лис, сидючи в житі, дивився на це все і аж за живіт держався зо сміху над Дроздовими штуками.

Бачить Дрозд, що Лис такий радий, і вільніше зітхнув. „Ну,—думає,—тепер мабуть дасть мені спокій, не буде моїм дітям загрожувати“.

Та ледве він знову взявся будувати своє гніздо, аж зирк, Лис уже знов під деревом.

— Дрозде, Дрозде,—мовить Лис,—вивів ти мене з ями?

— Вивів.

— Нагодував ти мене?

— Нагодував.

— Напоїв ти мене?

— Напоїв.

— Розсмішив ти мене?

— Розсмішив.

— Ну, а теперь ще мене постраши, бо інакше я твоїх дітей поїм.

Горює Дрозд, нудьгує Дрозд, як би йому Лиса настрашити, а далі й каже;

— Що ж маю робити. Ходім зо мною я тебе настрашу.

Веде Дрозд Лиса попід лісом дорогою на велике пасовисько. Там паслася велика череда овець. Пастухи сиділи в курені, а пси бігали навколо череди, пильнували овець, Став Лис здалека, край лісу, та, побачивши псів, не хоче йти далі.

— Що, Лисику, страшно?—питає Дрозд.

— Ні, не страшно,—каже Лис, а тільки я втомився, не хочу йти далі.

— Як же я тебе настрашу, коли ти не хочеш далі йти?— питає Дрозд.

— Як знаєш,—мовить Лис, але знай, що коли не настрашиш, то я твоїх дітей з кістками з'їм.

— Добре, каже Дрозд,—лягай же ти ось тут у жито і дивись, що я буду робити. А коли тобі стане страшно, то гукни мені, щоб я перестав.

Полетів Дрозд, сів собі на землі перед псами та й дряпає землю лапками. Кинулися пси до нього, він підлетів, та зараз же сів знов недалеко од того місця, та вже трохи ближче до Лиса. А Лис дивиться, що з того буде, а того й не бачить, що пси підходять все ближче та ближче. Далі Дрозд зривається з землі й, одним крилом махаючи, мов скалічений, починає летіти просто до Лиса. Пси за ним. Бачить Лис, що біда, як схопиться з місця, як крикне до Дрозда:

— Ну, що ж ти, дурню. Ти й справді псів на мене ведеш?

Тут його пси побачили, та як кинуться за ним! Ледве Лис злужав пробігти декілька кроків, як пси наздогнали його й роздерли.

ЛИСИЧКА І РАК

Зустріла Лисичка Рака. Стала та й дивиться, як він помаленьку лізе. А далі давай насміхатися.

— Ну, та й швидкий же ти, нема що й казати! Справжній рак-неборак! А скажи мені, Раче—небораче, чи то правда, що тебе раз по дріжджі послали, а ти аж через рік з дріжджами прийшов, та й ті посеред хати розілляв?

— Може коли й правда була,—каже Рак,—а тепер дуже на брехню схоже.

— Овва! Значить тепер прудкіший став?

— Прудкіший, чи не прудкіший, а тобі глузувати не дозволю. Коли хочеш знати, який я прудкий, то давай побиймося об заклад, що я швидше від тебе до того пенька добіжу.

— Що? що? що?—здивувалася Лисичка.—Ти хотів би зі мною наввипередки бігти?

— Не тільки побіжу, а хоч ти на один скок спереду ставай то я швидше тебе на місці буду,—мовить Рак.

Побились вони об заклад. Стала Лисичка на один скок поперед Рака, а Рак учепився їй кліщами за хвіст. Рушила Лисичка, біжить щодуху, аж курява здіймається. Добігла до пенька та й кличе:

— А де ти, Раче?

Нічого не чути.

— Ну, Раче, де ти там?—ще раз кличе Лисичка та й обернулася хвостом до пенька.

— Та ось де я! Давно вже жду, аж трохи далі за пеньок забіг.

ЗАЄЦЬ ТА ЇЖАК

Їжак стояв собі коло дверей своєї нори, заклав лапки за пояс, виставив ніс на теплий вітер та й мугикав собі стиха пісеньку,—чи гарну, чи погану,—кому яке до того діло? Як знає, так і співає. Мугикав собі тихенько, а далі подумав:

— Поки там моя жінка має дітей та дає їм свіжі сорочечки, дай лишень піду я трохи в поле, пройдуся та й на свої буряки подивлюся, чи добрі вирости.

Буряки були недалеко від його хати. Їжак брав їх, скільки йому треба було на страву для своєї родини, а тому й говорив завжди „мої буряки“. Ну, добре. Зачинив він за собою двері й поплентався стежкою в поле. Недалеко й пройшов, аж тут назустріч йому Заєць. Він також вийшов прогулятися і до „капусти своєї“ те ж навідатись.

Побачивши Зайця, Їжак привітав його чемненько. Та Заєць був собі великий панич і дуже горда штука. Він не відповів нічого на їжакове привітання, а тільки глянув на нього дуже звисока й озвався:

— Ого, а ти чого так рано ось тут по полі волочишся?

— Погуляти вийшов,— відповів Їжак.

— Погуляти?—зареготав Заєць.—А я думаю, що з твоїми кривими ногами краще було б лежати, ніж на прогулянки лазити.

Ця насмішка дуже розсердила Їжака, бо ноги в нього таки криві.

— Ти, певно, думаєш,—каже Їжак до Зайця,—що ти своїми довгими лапами швидше побіжиш?

— Авжеж,—відповів Заєць.

— Можемо зробити спробу,—мовить Їжак.—Ану, побиймося об заклад, побачиш, чи я тебе не пережену.

— Це вже сміх людям сказати. Ти своїми кривульками випередиш мене?—сміявся Заєць.

— Ну, про мене, спробуємо коли, тобі така охота.

— Гаразд!—відповідає Заєць.—Давай руку.—А тепер біжим.

— Ну, ну, чого так поспішати,—відповів Їжак.—Треба наперед піти додому, трішки поспідати, а через пів години я повернусь на оце місце.

Заєць не мав нічого проти, бо і йому хотілося перед тим похрумати свіжої капусти. А Їжак тим часом поплентався додому.

Приходить Іжак додому і каже до своєї жінки:
Жінко, збирайся швиденько, підеш зо мною в поле.

— А чого мені в поле?—питає Іжачиха.

— Знаєш, я та Заєць маємо обидва бігати наввипередки.

— Чи ти, чоловіче, з глузду з'їхав? — скрикнула Іжачиха.—Ти та з Зайцем хочеш наввипередки бігати?

— Авжеж хочу. І ти мусиш мені допомогти.

Що мала Іжачиха робити? Зібралася й пішла з чоловіком. А дорогою Іжак і мовить до неї:

— Бачиш оцю довгу ниву? Тут мають бути наші перемогони. Заєць бігтиме одною борозною, а я другою. Відтіля, з гори, починаємо бігти. Отже, ти стань собі ось тут, у борозні, і коли Заєць прибіжить сюди, то ти підведи голову та й крикни:

— А я вже тут!

Так розмовляючи, вони прийшли на умовлену ниву. Іжак поставив свою жінку на її місце, а сам пішов борозною на другий кінець.

Приходить, а Заєць уже там.

— Ну, що ж біжимо?—питає Заєць.—Ну, раз... два...

Один став в одну борозну, другий—у другу.

Заєць крикнув „три“ і рушив сам, як вихор, нивою.

А Іжак пробіг може з три кроки, потім сів, посидів у борозні і повернув назад на своє перше місце. А Заєць жене щосили. Та коли добіг на кінець ниви, аж тут Іжачиха жінка з другої борозни кричить йому назустріч:

— А я вже тут!

Заєць тільки очі витріщив з дива: він і не подумав, що це не той Іжак, бо, знаєте, Іжак і Іжачиха однаковісінькі на вигляд.

— А це ж як могло статись?—скрикнув Заєць.—Біжим ще раз, назад!

І, не передихнувши добре, він вихором полетів нивою, поклавши вуха на спину. Іжачиха лишилася спокійнісінько на своїм місці. А коли Заєць добіг на другий кінець ниви, то там Іжак крикнув йому назустріч:

— А я вже тут!

Розлютувався Заєць. Що за диво? Щоб кривоногий Іжак мене випередив?

І, не тямлячи себе з досади, крикнув:

— Ану, ще раз біжим!

— Про мене, Семене,—мовив Їжак,—біжим хоч десять разів, мені байдуже.

Побіг Заєць, а знизу знову чує:

— Я вже тут!

Біжить ще раз угору—знов те саме. Так він, бідолаха, бігав, бігав, аж сімдесят і три рази туди й назад, а Їжак кожен раз був „уже тут“. Чи заєць добіжить до одного краю ниви, чи до другого, все чує одно: „Я вже тут“. А сімдесят четвертий раз Заєць не добіг. Саме на середині ниви впав на землю і сконав на місці. А Їжак гукнув на свою жінку і обоє пішли, радіючи, додому. І живуть мабуть і досі, коли не померли.

Після того ввесь заячий рід уже не бігав наввипередки з їжаками.

ЛИСИЧКА І ЖУРАВЕЛЬ

Лисичка з журавлем дуже заприятелювали. От Лисичка і кличе Журавля до себе у гості.

— Приходь, Журавлику! Приходь, любчику! Чим хата багата, тим і вгощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тоненесенько по тарілці та й поставила перед Журавлем.

— Призволяйся, не погордуй. Сама варила.

Журавель стук, стук дзьобом — нічого не спіймав. А Лисичка тим часом лиже та й лиже кашку, аж поки сама всієї не з'їла. А коли кашки не стало, вона й мовить:

— Вибачай, більше не маю чим гостити.

— Спасибі й за те,—пісним голосом промовив Журавель.—А ти б, Лисичко, до мене завтра в гості прийшла.

— Добре, Журавлику, прийду, чому не прийти,—каже Лисичка.

Другого дня приходить Лисичка, а Журавель наварив м'яса, буряків, квасольки, картопельки. Покришив дрібненько, склав у високий глечик з вузькою шийкою, та й поставив на столі перед Лисичкою.

— Їж, Лисичко! Не погордуй, любя моя, — припрошує Журавель.

Нюхає лисичка—смачно пахне. Встромляє голову в глечик, не йде голова. Пробує лапкою—не витягне. Крутиться Лисичка, заскакує відси й відти навколо глечика, а Жура-

вель Ість собі шматочок за шматочком, поки всього не виїв.

— Вибач, — каже, випорожнивши глечика, — чим хата багата, тим і рада, а більше на цей раз нічого немає.

Розсердилася Лисичка, навіть не подякувала за гостинність. Вона, бачите, думала, що на цілий тиждень наїсться, а тут прийшлося додому йти, облизня спіймавши. Відтоді й зареклася Лисичка з Журавлями приятелювати.

ЗАЄЦЬ І ВЕДМІДЬ

Був собі в одному лісі дужий та лютий Ведмідь. Піде, було, по лісі й душить та роздирає все, що потрапить: одного з'їсть, а десятеро й так покине, тільки дарма життя збавить. Ліс був великий і звірини в нім було багато, та проте страх напав на всіх. Аджеж так і року не мине, а в цілм лісі душі живої не лишиться, коли Бурмило так господарюватиме. Радили раду і присудили звірі так. Вислали до Ведмеда посланців і звеліли йому сказати:

— Вельможний наш пане Ведмедю. Нащо ти з нас знущаєся? Одного з'їси, а десятиох зі злості роздереш і покинеш? Адже так за рік то й душі живої в лісі не стане. Краще ти ось що зроби. Сиди собі спокійно в своєму барлозі, а ми тобі будемо щодня присилати одного з нас, щоб ти його з'їв.

Вислухав це Ведмідь та й каже:

— Добре! Але пам'ятайте собі, як мене хоч одного дня обдурите, то я вас усіх пороздираю.

Від того дня почали звірі день-у-день посилати Ведмедеві одного споміж себе на обід. Почали кидати жереб: кому випаде, той мусить іти до Ведмеда і даватися йому з'їсти.

Одного дня випало йти Зайцеві. Перелякався бідний Заєць, та що було робити? І не заперечував, тільки випросив собі годину часу, щоби з жінкою й діточками попрощатися. Та поки там жінку знайшов, поки всю сім'ю скликав, поки попрощалися та наплакалися та наобіймалися, то вже сонце з полудня звернуло. Врешті прийшлося Зайцеві рушати в дорогу. Йде бідолаха до ведмежого барлогу. Та не думайте, що йде заячим кроком-скоком, що біжить вітрові наздогін. Гай, гай, тепер бідному Зайцеві

не до скоків. Іде нога поза ногу, та все рясні сльози втирає та зітхає так, що аж лісом луна йде. Аж ось бачить, серед лісу криниця кам'яна, оцямрована, а внизу вода глибоко. Став Заєць над цямриною, заглядає вниз, а в нього сльози тільки кап-кап у воду. Та побачивши в воді своє обличчя, почав придивлятися уважно, і враз повеселів, аж підскочив з радості. В його голові блиснула щаслива думка, як би йому й самому від смерті врятуватися і всіх звірів позбавити від цього лютого та безумного Ведмеда. І вже не плачучи й не зітхаючи, а щодуху біжучи, він поспішав до ведмежого барлогу.

Було вже надвечір. Ведмідь весь день сидів у своєму барлозі та ждав коли звірі пришлють йому когось на обід. Ждав і не міг нікого діждатися. Голод почав йому докучати й разом з голодом почала злість підступати під серце.

— Що ж це значить?—ревів Ведмідь.—Що вони собі думають? Чи забули про мене, чи, може, їм здається, що одною Вороною я маю бути два дні ситий? О, прокляті звірі! Коли мені за хвилину не прийде від них страва, то клянуся, що завтра, чуть світ, вирушу до лісу й повидушую все, що в нім є живого, й одного хвоста не лишу!

Та минала хвилина за хвилиною, година за годиною, а страва не йшла. Надвечір уже Ведмідь не знав, що з собою зробити з голоду й лютості. В таких настрої застав його Заєць.

— Що ти собі думаєш, що так пізно приходиш? Що я через тебе, такого комара, повинен цілий день голодувати?—закричав на нього Ведмідь.

Затремтів Заєць, почувши ведмежий крик і люті ведмежі слова, та за хвилину отямився і, ставши на задні лапки перед Ведмедем, промовив, як міг найчемніше:

— Вельможний пане. Не моя в тім вина, що так пізно приходжу. І звірі не винні. Нині, в день твоїх іменин, вони, ще вдосвіта зібравшись, вибрали для тебе нас чотирьох, і ми всі вітром пустилися до тебе, щоби ти, вельможний паночку, мав нині добрий обід.

— Ну і що ж? Чому так пізно приходиш і де останні три?—запитав Ведмідь.

— Трапилася нам дуже погана пригода, — промовив Заєць.—Гадаючи, що в лісі нема іншого пана, крім тебе, йдемо собі спокійнісінько стежкою, коли враз із укріпленого кам'яного замку вискочив величезний Ведмідь та й до нас.

„Стійте“!—кричить.

Ми стали.

„Куди йдете“?

Ми розповіли по правді

„Го, го,—крикнув він.—Нічого з того не буде. Це мій ліс і я не дозволю, щоб ви своїм м'ясом годували якогось прибуду. Ви мої, і я беру вас собі на обід“.

Почали ми проситися, благати, почали говорити, що нині твої іменини, що дуже негарно буде, коли ти в такий день лишишся без обіду, та де тобі, й слухати не хоче.

— „Я тут пан!—кричить,—і я один маю на вас право, і ніхто мені тут не сміє заперечувати“.

І взяв нас усіх чотирьох до свого замку. Ледве—ледве я упросив його, щоб мене одного пустив до тебе. Тепер, вельможний Ведмедю, сам поміркуй, чи ми винні в тому, що ти сьогодні голодував, і що тобі далі робити.

Почувши це оповідання, Ведмідь всю злість обернув на того нового суперника, що так несподівано став йому на дорозі.

— Це що за якийсь волоцюга непотрібний посмів сюди вдертися?—ревів він, дряпаючи землю пазурами.— Гей, Зайче, зараз vedi мене до нього, я його розірву на дрібні шматочки!

— Вельможний пане,—мовив Заєць,—це дуже могутній пан, страшний такий...

— Що? Ти думаєш, що я буду його боятися? Зараз vedi мене до нього, побачимо, хто буде дужчий.

— Вельможний пане, але він живе в кам'янім замку...

— Е, що там мені його замок? Vedi мене до нього, вже я його дістану, хоч би він сховався на сам вершок найвищого дерева.

Провів Заєць Ведмеда до криниці та й каже:

— Вельможний пане! Велика твоя сила! Дивись, твій ворог, як тільки побачив, що ти наближаєшся, зараз утік і сховався у своєму замку.

— Де він? Де він?—кричав Ведмідь, оглядаючись навколо й не бачачи нічого.

— Іди й заглянь сюди!—мовив Заєць і підвів Ведмеда до криниці. Став Ведмідь над цямриною, глянув униз, аж там і справді Ведмідь.

— Бачиш свого ворога,—мовив Заєць,—як виглядає із свого укріплення?

— Я не я буду, коли його звідти не дістану—мовив Ведмідь, і як рикне на все ведмеже горло вниз у криницю. А з криниці як відіб'ється його ведмежий голос, ще вдвое сильніше, мов з величезної труби.

— А, так!—скрикнув Ведмідь.—Ти мені ще загрожуєш? Чекай же, я тобі покажу!

Та й з цим словом Ведмідь бабах у криницю та там і втопився.

МУРКО Й БУРКО

Був собі в одного господаря Кіт Мурко, а в другого Пес Бурко. Хоч Пес і Кіт, звичайно, не люблять один другого, та Мурко з Бурком із самого малку були великі приятелі.

От одного разу, саме в жнива, коли всі з дому повибиралися в поле, бідний Мурко ходив голодний по подвір'ю й дуже жалібно муркотів. Господиня рано, вибираючися в поле, забула дати йому їсти—значить прийдеться бідному терпіти аж до вечора. До лісу було далеко йти, в стрісі горобчиків не чути ніяких. Що тут бідному Муркові робити?

— Ей, — подумав він собі, — он там у сусіда на коморі голуби водяться. Я колись лиш одним оком заглянув: у двох гніздах є молоді голуб'ята, такі ситі та гладкі, як подушечки. От би мені таке одне голуб'ятко! Та ба, Бурко по подвір'ю ходить, добро стереже. Хоч ми з ним і приятелі, та я добре знаю, що на комору він мене не пустить. Нема що й говорити з ним про це. Зовсім собача вірність у нього.

Але голод не тітка. Муркові чимраз гірше докучав порожній живіт, от він і почав міркувати, як би обдурити Бурка та спровадити його геть із подвір'я. При голоднім животі швидко думки йдуть до голови. От через деякий час мій Мурко біжить до Бурка, мов з якою доброю новою.

— Слухай, Бурцю, — кричить здалека.—Несу тобі добру вістку. Сидів я за селом на високій липі, знаєш, там на роздоріжжі. Сиджу собі та пильную горобчиків, коли бачу, а з сусіднього села біжить межею якийсь пес і несе в зубах ковбасу... та таку довжезну, що обидва кінці геть поза ним землею волочаться. Приніс під липу, оглянувся нав-

коло, чи не підглядає хто, живенько викопав під корнем добру яму, запорпав ковбасу, ще й камнем привалив та й побіг. От така то благодать. Я ледве всидів на липі, так мені запах у ніс вдарив. Та що з того, не міг я пожитися нею, бо камінь важкий, та й глини наклав багато. То може б ти, братику...

Ще Мурко й не скінчив свого оповідання, як Бурко зірвався на рівні ноги і мов вихор полетів за село під липу шукати ковбаси. Він, бідний, також не дуже наїдався, м'яса рідко й нюхав, а ковбаса хіба у сні часом йому снилася. А тут на тобі, таке добро під липою закопане, ще й камнем привалене! Драпанув Бурко так, що аж закуріло за ним. А Муркові тільки того й треба було. Не гаючи часу, він видряпався на комору, вибрав собі найтовстіше голуб'ятко, вхопив його в зуби та й гайда з ним до своєї хати. Там він виліз на загату, положив голуб'ятко перед себе та й почав їсти, радісно муркаючи.

Тим часом Бурко прибіг до липи, шукає, нюхає, дряпає — нема ані каменя, ані глини, а ковбаси й духу не чути. Вертає бідний мов із лихого торгу додому, та й біжить просто на Мурків двір, щоб пожалітися приятелеві, що той його обдурив. Та ставши за углом, він почув, як Мурко, облизуючися від крові з голуб'ятка, балакає сам до себе:

— Ото дурень той Бурко. Він десь тепер певно бігає попід липою, язик висолопивши, та шукає ковбаси, а не знає, що я його голуб'ятком так славно пообідав.

Дряпнуло Бурка по серці від такого обману приятеля і взявся він відплатити йому. Усміхаючись, він підійшов до загати та й мовить:

— Ей, Мурку, Мурку! Ти думаєш, що ти мене обдурив, що я повірив твоїй байці про ту ковбасу? А я сидів за тином і бачив, як ти з нашого горища голуб'ятко взяв. Та нащо тобі від мене критися? Чому було не сказати просто. Хіба я приставлений голуб'ят пильнувати? Це не моя справа. Я й сам був би не від того, щоб часом одно-друге схрупати. От хоч і зараз. Ану, ходімо та подай мені одно, і собі можеш ще одно взяти.

Дуже втішився Мурко, почувши таку мову, бо, звісно, злому завжди радісно, коли дізнається, що й другий, кого він вважав за чесного, такий самий злодій, як і він. І скочив Мурко з загати, щоби привітатися з Бурком, та цей в ту ж хвилину — хап його за горло і роздер.

ВІЙНА МІЖ ПСОМ І ВОВКОМ

Був собі у господаря Пес, що жив у великій дружбі з Вовком. Зійдуться, бувало, на краю лісу під старим дубом та й балакають собі то про се, то про те. Пес розповідає Вовкові, що чувати в селі, а Вовк Псові розповідає лісові новини.

Раз якось говорить Вовк до Пса:

— Слухай, Бровко. Я чув, що у твого господаря Свиня має поросятко.

— Це правда. Дванадцятєро поросят привела. Такі гарні, кругленькі, рожевенькі, аж любо дивитися.

— Ай-ай-ай! — зацмокав Вовк. — Аж у мене слина ко-
титься. Дванадцятєро, кажеш. Ах, повинен я цієї ночі на-
відатися до них.

— Ні, Вовчику, — мовив Пес. — Не роби цього. Пам'я-
таеш, яка була умова між нами? Будемо собі приятелями,
я тобі буду розповідати все, що є нового на селі, але ти
зате ніколи не повинен ходити до мого господаря. Раз ти
йому шкоду зробиш, то й нашій дружбі кінець.

— Е, — каже Вовк, — про таку дурницю не хочеться
сваритися. Адже дванадцятєро поросят! Навіть не буде по-
мітно, як я одне або двоє з'їм.

— Ні, Вовчику, — каже Пес, — не ходи до нас, бо буде
біда.

— Яка біда? Не бійся. Я так легесенько залізу до хліва,
так обережно там справлюся, що ніхто й не почує.

— Але я почую.

— Ти? Алеж надіюсь, що ти не схочеш видавати свого
приятеля.

Добре тобі говорити, — сумно мовив Пес: — не видавати
приятеля. Алеж господар ще більший мій приятель, він дає
мені їсти, то як же мені байдуже дивитися на його шкоду?
І що він скаже мені потім?

— Роби, як знаєш, — мовив Вовк, — а я мушу до твоїх
свиней навідатися й раджу тобі сидіти тихо.

Надійшла ніч. Вовк додержав слова, приплівся з лісу та
й суне просто до хліва. Побачив це Пес та й міркує собі:

— Що мені робити? Підожду трохи. Коли Вовк справді
справиться тихо, то нехай собі робить, що хоче. А як за-
чую крик у хліві — не буду мовчати.

І справді, тільки Вовк крізь щілину проліз до хліва,
почула його Свиня та як закричить! Поросята собі як за-

вищати, а Пес, почувши це, як загавкає, як завиє! Посхоплювалися господарі та до хліва, аж там Вовк. Кинулися на нього, й поки неборак успів назад шмигнути крізь щілину, всипали йому такого бобу, що декілька день нікуди не ходив, тільки лежав у лісі та облизувався.

Пес не ходив уже на край лісу з Вовком на розмову, але через деякий час Вовк сам увечері прийшов до нього, став за ворітьми та й каже:

— Еге, Бровку! Такий то ти добрий приятель. Чекай, чекай! Не забуду я тобі цього.

— А хіба я не казав тобі, щоб ти не йшов до мого подаря? — мовив Бровко.

— А хіба я не звелів тобі мовчати? — огризнувся Вовк.

— Але ти казав, що справишся тихо в хліві. Поки було тихо, я мовчав. А чого ж ти посварився з Свинею?

— Та який там біс сварився! — люто крикнув Вовк — Тільки я до хліва, а вона в крик. Але я їй цього не подарую. Слухай, Бровку, не роби дурниць. Дай мені слово, що будеш мовчати, а я прийду сьогодні вночі до Свині в гості.

— Про мене, приходь, — мовив Бровко. — Тільки пам'ятай, щоб у хліві було тихо. Як тільки там галасу наробиш, я не буду довше мовчати.

З тим Вовк і пішов, а опівночі суне знову до хліва. Але Бровко не дурний був і шепнув Свині, щоб не спала й остерігалася, бо вовк обіцяв навідатися до неї. Ще Вовк і голови не встиг просунути в щілину, а вже Свиня з поросятами наробила в хліві такого галасу, а Бровко так жалібно почав вити під хатніми вікнами, що Вовк мусив, чимдуж, утікати до лісу.

Знов минуло кілька день. Бровко не виходив до дуба на розмову з Вовком, а Вовк не приходив до Свині навідуватися. Аж одного вечора дивиться Бровко — стоїть Вовк за ворітьми й кличе його. Підійшов ближче.

— А що, Бровку, — мовить Вовк ніби ласково, — чому не виходиш під ліс? Забув про старого приятеля. Не кортить побалакати?

— Не кортить, — мовив Бровко.

— Ах ти, зраднику! — крикнув на нього Вовк. — Ти думаєш, що я тобі подарую? Думаєш, я не знаю, що ти попередив Свиню? Чекай, вийдеш ти мені колись за ворота, я не я буду, коли не підстережу тебе. А тоді, будь певен, позбавлю тебе життя.

— Що ж діяти, — мовив Бровко, — раз мати родила, раз і вмирати треба. Але пам'ятай же й ти, Вовче, що я й тебе можу підстерегти.

— Ах ти, собаче покоління, — лютував Вовк за ворітьми. — Ти ще смієш мені загрожувати. Зараз збирайся зо мною на війну. Побачимо, чия візьме. На третій день повинен ти стати зі своїм військом коло дуба на поляні. Розумієш? А як не станеш, то горе тобі! Я зі своїми лицарями прийду сюди, витягнемо тебе за вуха з твоєї собачої будки й розірвемо на шматочки.

З тим Вовк і пішов. Прибігши до лісу, він подався просто до ведмежої ями, а ставши перед Ведмедем, покловився йому чемно та й каже:

— Слухайте, пане Бурмило, я до вас з великим проханням. Зайшла у мене сварка з Псом Бровком, і я оголосив йому війну. Так чи не були б ви ласкаві мені допомогти?

— Розуміється, розуміється, допоможу, — відповів Ведмідь. Радісний побіг Вовк далі і зустрів дикого Кабана.

— Слухайте, Кабане! — каже Вовк. — Допоможіть мені. Через три дні у мене велика війна з Псом, то я збираю щонайхоробріше лісове військо.

— Гаразд, гаразд, — мовив Кабан. — Допоможу напевно! Третього покликав Вовк ще Лиса Микиту. Поміркували разом, що вже досить мають сили, а коли настав умовлений день битви, пішли під дуба, дожидаючи противника.

Тим часом Пес Бровко тяжко зажурився, почувши, що Вовк викликає його на війну.

— Що мені на світі робити? — думав він собі. — І яких мені вояків кликати на ту війну. Ні, мабуть доведеться таки пропасти.

Отак думав бідний Бровко день, думав другий і нічого не міг видумати. Вже й їжа йому не йде на ум, звів голову й ходить, мов сам не свій.

— Ей, Бровку, а що з тобою? — окрикнув його Кіт Мурко, його добрий товариш і приятель.

„Ет, що тобі говорити, — каже Бровко, — нещастя мое, та й годі, і ти, мабуть, не допоможеш мені.

— Ну говори, говори, — настоював Мурко. — Поможу — не поможу, а хоч розважу твою тугу.

Бровко розповів Муркові про свою пригоду з Вовком.

— Не турбуйся, братику, — говорить Мурко. — Я тобі допоможу. Йди тільки поклич іще Гусака й Качура, то маю надію, що ми не поступимося в цій війні.

Послухав Бровко розумної ради, запросив Качура й Гусака, і вони обіцяли йому свою поміч у війні.

Настав умовлений день. Ще ні світ, ні зоря, вирушив Бровко зі своїм товариством на війну. Спереду йде Гусак, гегає, точнісінько мов у барабан б'є: тра-та-та, тра-та-та!

За ним рядом марширують Бровко і Мурко, піднявши вгору хвост, мов рушницю, а ззаду йде Качур та все головою до землі никає і розсудливо приговорює: так-так-так, так-так-так.

Вовк тим часом, дожидаючи ворогів, звелів Ведмедеві вилізти на дерево спостерігати прихід ворожого війська. Лис Микита став спереду й підняв свій хвіст, як прапор. Вовк стоїть під дубом, а Кабанові звеліли заритися в купу листя і там сидіти в засідці, щоб в рішучу хвилину міг наробити страху між ворогами. Ось показалося вороже військо.

— Слухайте, братчики!—говорить з дерева Ведмідь— Ідуть уже, йдуть наші вороги. Та й страшні ж! Попереду барабанщик іде, чуєте, як барабанить?

— Чуємо,—з острахом промовили лицарі.

— А за ним ідуть два люті стрільці з рушницями.

— Ой, лишенько!—скрикнули в один голос Вовк і Лис.
— Буде нам!

— А ззаду якийсь чарівник іде, тим стрільцям духу додає, мабуть кулі за ними збирає та все вниз показує і говорить: так-так-так.

— Ох, це він по мою душу йде,—простогнав Кабан, лежачи під листям.

— Що ж робити, братці?—промовив Вовк.—Негарно ж нам утікати з війни, навіть не спробувавши бою. Ану, сміливо на них!

Але не встиг він скінчити своєї промови, коли Кіт, побачивши здалека, як щось рухається і шелестить серед листя, подумав, що це миша, і що духу кинувся туди. Тим часом це був хвіст Кабана, що сам лежав тихесенько під листям, але зо страху, сам того не знаючи, ворухив хвостом. Своїми гострими пазурами вплився Кіт Кабанові в хвіст і почав гризти його зубами. Ошалілий од страху та болю Кабан, страшенно закувікав і кинувся тікати. Тоді Кіт, ще дужче переляканий, пирскнув, згорбився, мов стріла скочив на дуба і поліз догори.

— Ой, господи!—скрикнув Ведмідь, що згори слідкував за ходом битви.—Це ж, мабуть, смерть моя лізе.

І він поперся й собі вгору по дереву, тікаючи від лютого ворога, але швидко потрапив на таку тоненьку гілляку, що не вдержала його тягара, вломилося, і бідний ведмідь, як колода, гепнув з дерева на землю. Та ба, й тут не було коли довго спочивати. Пес, побачивши Лиса, кинувся на нього і вхопив, щоправда, не за голову, а тільки за хвіст. Лис шарпнувся щосили, лишивши хвіст у Бровкових зубах, чкурнув щодуху. В ту ж хвилину гепнув і Ведмідь з дерева і, хоч був ледве живий з болю і зо страху, схопився на ноги й подався в ліс. Звичайно, що після такого страшного розгрому всього лицарства, не лишалося Вовкові нічого іншого, як дати ногам знати.

Оттак то Пес зі своїми товаришами одержали блискучу перемогу над Вовком і пішли собі радісно додому. А розгромлені лицарі зійшлися далеко в лісі коло Ведмедевої ями й почали пригадувати, які то страховища перетерпіли вони в тій війні.

— Е, не штука було перемогти нас, маючи дві рушниці,— мовив Вовк.

— А мені, братці, дивіться, який шмат хвоста мечем відсікли,— озвався Кабан.

— А я не інакше міркую, що на мене кинули бомбу, яка так мені ввесь хвіст відчекрижила,— говорив Лис Микита.

— А я й не тямлю, що зі мною було,— стогнав Ведмідь, — Те тільки тямлю, що я перший і останній раз у житті пробував літати. Хай йому цур! Летіти ще сяк-так, але сідати дуже погано.

ФАРБОВАНИЙ ЛИС

Жив собі в однім лісі Лис Микита, хитрий-прехитрий. Скільки разів гонили його стрільці, цькували його хортами, ставили на нього капкани або підкидали йому отруеного м'яса, нічим не могли його доконати. Лис Микита сміється собі з них, обминав усякі небезпеки, ще й інших своїх товаришів попереджав. А вже як вибереться на лови—чи то до курника, чи до комори, то не було сміливішого, вигадливішого та спритнішого злодія. Дійшло до того, що він у білий день вибирався на полювання й ніколи не вертався з порожніми руками.

Незвичайне щастя і його хитрість зробили його страшенно гордим. Йому здавалося, що нема нічого не можливого для нього.

— Що ви собі думаєте!—похвалявся він перед своїми товаришами.—Досі я ходив по селах, а завтра в білий день піду до міста і просто з базару курку вкраду.

— Ет, не говори дурниць,—умовляли його товариші.

— Що дурниць! Ану, побачите!—гарячував Лис.

— Побачимо, або й не побачимо. Там пси купами по вулицях бігають. То вже хіба обернешся в блоху, щоб тебе не побачили й не роздерли.

— От побачите, і в блоху не перевернуся, і не розірвуть мене,—вів своє Лис і задумав завтра побігти до міста і з базару вхопити курку.

Але цим разом бідний Микита таки помилився. Поміж коноплями та кукурудзою він безпечно заліз аж до передмістя; городами, перескакуючи плоти та ховаючися між яриною, дійшов аж на середину міста. Але тут біда. Треба було хоч на мить вискочити на вулицю, збігати на базар і вернутись назад. А на вулиці й базарі крик, шум, гамір, вози скриплять, колеса гуркотять, коні гримлять копитами, свині кувічуть—одним словом, клекіт такий, якого наш Микита і в сні не бачив, і в гарячці не чув.

Але що робити? Наважився, то треба кінчати, що почав. Посидівши годин зо дві в бур'яні під плотом, він звик трохи до того гамору. Позбувшись першого страху та роздивившись потрохи куди й як найкраще бігти, Лис Микита набрався відваги, розбігся й одним духом скочив через тин на вулицю. Вулицею йшло та їхало людей багато. Стояла курява. Лиса мало хто й запримітив, і нікому до нього не було діла. А Микита тому й рад. Знітився, скулився та ровом як чкурне просто на базар, де довгим рядом сиділи жінки, держали в решетах та в кошиках на продаж яйця, масло, свіжі гриби, полотно, курей, качок і інші такі гарні речі.

Але не встиг він добігти до базару, коли йому назустріч біжить Пес, з іншого боку надбігає другий, а там бачить третього. Псів уже наш Микита не обдурить. Зараз пронюхали, хто він, загарчали та як кинуться до нього. Наш Микита закрутився, мов муха в окропі: що тут робити? Куди дітися? Не довго думаючи, він шмигнув у найближчі одчинені ворота, а з воріт на подвір'я. Зіщулився тут і роздивляється, куди б його сховатися. А сам наслухає, чи не

біжать пси. Ого! Чути їх! Уже близько! Бачить Лис, що на подвір'ї в кутку стоїть якась діжа. От він, не довго думаючи, скік у діжу, та й сховався.

Щастя мав, бо ледве він шез у діжі, коли прибігли цілою купою Пси, гавкаючи, гарчачи, нюхаючи.

— Тут він був! Тут він був! Шукайте його!— кричали передні.

Ціла юрба кинулася по невеликому подвір'ю, по всіх закутках слухають, нюхають, дряпають—Лиса й сліду нема. Кілька разів підходили й до діжі. Але негарний запах, який ішов від неї, відганяв їх. Врешті, не знайшовши нічого, вони побігли далі. Лис микита був урятований.

Урятований, але як!

У діжі, що так несподівано стала йому в пригоді, було більше як до половини синьої, густої на олії розведеної фарби. Бачите, в тім домі жив маляр, що фарбував будинки, паркани та садові лави.

Завтра він мав фарбувати якийсь великий паркан і відразу розвів собі цілу діжу фарби та й поставив її в кутку на подвір'ї, щоб мати завтра готову. Вскочивши в цей розчин, Лис Микита в першу хвилину пірнув у нього з головою і мало не задушився, але потім, діставши задніми ногами дна бочки, став собі так, що все його тіло було затоплене в фарбі, а тільки морда, також синя, трошечки стирчала з неї. Отак він виждав, поки минула страшна небезпека. Серце в бідолахи билося сильно, голод крутив кишки, запах олії майже душив його, але що було робити! Добре, що живий. Та й то ще хто знає, що буде. Що, як надійде господар бочки і застане його тут?

Майже вмираючи зі страху, бідний Лис Микита мусив сидіти в фарбі тихо аж до вечора, добре знаючи, що коли тепер, у такім вигляді з'явиться на вулиці, то вже не тільки Пси, а й люди кинуться за ним і не пустять його живого. Аж коли смеркло Лис Микита прожогом вискочив із свого незвичайного купелю, перебіг вулицю і, непомічений ніким, ускочив до садка. А звідси бур'янами, через перелази, через капусту та кукурудзи, чкурнув до лісу. Довго ще тяглися за ним сині сліди, поки фарба не стекла трохи та не висохла. Вже добре стемніло, коли Микита добіг до лісу, і то не з того боку, де була його хата, а з протилежного. Був голодний, змучений, ледве живий. Додому ще треба було бігти зо дві милі, але на це в нього не стало вже сили. Тому, підкріпившись трохи кількома

яйцями, які знайшов у гнізді перепелиці, він ускочив у першу-ліпшу порожню нору, розгорнув листя, зарився в нього з головою і заснув.

Чи пізно чи рано прокинувся він на другий день, цього вже в книгах не записано. Вставши од сну, позіхнувши смачно і сплюнувши тричі в той бік, де вчора була йому така немила пригода, він обережненько, лисячим звичаєм, виліз із нори. Глип-глип! Нюх-нюх! Усюди тихо, спокійно, чисто. Заграло сонце в лисячих грудях.

„Саме добра пора на полювання“,—подумав.

Але в ту хвилину зирнув на себе—господи! Аж скрикнув бідолаха. А це що таке? З переляку він кинувся тікати, але сам від себе не втечеш. Зупинився і знову придивляється: та невже це я сам? Невже це моя шерсть, мій хвіст, мої ноги? Ні, не впізнає, не впізнає та й годі. Якийсь дивний і страшний звір, синій—синій, з препоганим запахом, покритий не то лускою, не то їжаківими колючками, а хвіст у нього—не хвіст, а щось таке величезне, а важке, мов довбня, і також колюче.

Став мій Лис, оглядає те чудовище, що зробилося з нього, обнюхується, пробує обтріпатися—не може. Пробує обкачатися в траві—не може. Пробує дряпати з себе ту луску кігтями—болить, але не пускає. Пробує лизати—не йде. Підбіг до калюжі, скочив у воду, щоб обмити фарбу,—де тобі! Фарба олійна, вночі у теплі засохла добре, не пускає. Роби, що хочеш, брате Микито.

Де не взявся Вовчик—братик. Ще вчора він був добрим знайомим нашого Микити, але тепер, побачивши нечуваного синього звіра, всього в колючках та з таким здоровенним, мов із міді вилитим, хвостом, він аж завив з переляку, а отямившись, почав утікати,—ледве хлипає. Натрапив у лісі Вовчицю, далі Ведмедя, Кабана, Оленя—всі його питають, що з ним, чого він так утікає, а він тільки хлипає, баньки витріщив, та знай тільки лепече:

— Он там... Он там... Ой, та й страшне ж! Ой, та й люте ж!

— Та що, що таке?—допитують його знайомі.

— Не знаю... не знаю... Ой, та страшне ж!

Що за диво. Зібралось навколо чимало звіра, заспокоюють його, дали води напитися. Але де тобі, все дарма! Бачачи, що з Вовком біда, звірі вирішили йти їм усім у той бік, де показував Вовк, і подивитися, що там таке страшне. Підійшли до того місця, де все ще крутив-

ся Лис Микита, зиркнули собі та й кинулися врозтіч. Де ж пак! Такого звіра ні видано, ні чувано, відколи світ світом і ліс лісом. А хто там знає, яка в нього сила, які в нього зуби, які кігті і яка його воля?

Хоч і як тяжко турбувався Лис Микита своїм новим виглядом, а все таки він добре бачив, яке враження зробив його вигляд на Вовка та інших звірів.

„Гей,—подумав собі хитрий Лис.—Та це не погано, що вони мене так бояться. Стійте лишень, я вам покажу себе“.

І, піднявши в гору хвіст, гордо надувшись, він пішов у глибокий ліс, де знав, що є місце, де сходяться всі лісові звірі. Тим часом поголоска про нового, нечуваного й страшного звіра розійшлася геть по всьому лісі. Всі звірі, що жили в тім лісі, хотіли хоч здалека придивитися на нового гостя, але ніхто не смів підступити ближче. А Лис Микита мов і не бачить цього, йде собі поважно, мов у глибокій, задумі, а прийшовши на середину звіриного майдану, сів на тім пеньку, де звичайно любив сидіти Ведмідь. Сів і жде. Не минуло й півгодини, як навколо майдану насходилося звірів і птахів видимо-невидимо. Всім цікаво знати, що воно за проява, і всі бояться її, ніхто не сміє приступити. Стоять здалека, тремтять і тільки чекають хвилини, щоб дати драпака.

Тоді Лис перший заговорив до них ласкаво:

— Любі мої, не бійтеся мене. Приступіть ближче, я хочу вам щось дуже важливе сказати.

Але звірі не підходили, і тільки Ведмідь, ледве ледве переводячи дух, запитав:

— „А ти ж хто такий?“

— Підступіть ближче, я вам усе розповім,—лагідно й солодко говорив Лис. Звірі трохи наблизилися до нього, але зовсім близько не наважилися.

— Слухайте, любі мої,—говорив Лис Микита,—і радійте!—Сьогодні рано святий Миколай виліпив мене з небесної глини, придивіться, яка вона блакитна. І, ожививши мене своїм духом, мовив: „Звіре Гостромисле! В звіринім царстві запанував нелад, несправедливий суд й неспокій. Ніхто там непевний за своє життя і своє добро. Йди на землю і будь царем звірів, заводь лад, суди по правді і не допускай нікому кривдити моїх звірів“.

Почувши це, звірі аж у долоні сплеснули.

— Ой, господи! Так це ти маєш бути нашим царем?

— Так, дітоньки,—поважно мовив Лис Микита.

Нечувана радість запанувала в звіринім царстві. Зараз кинулися робити порядки. Орли та яструби наловили курей, вовки та ведмеді нарізали овець, телят і нанесли цілу купу перед нового царя. Він узяв часточку собі, а решту по справедливості розділив між усіма голодними. Знов радість запанувала, почувися подяки. От цар! От добрий! Та за таким царем ми проживемо віки вічні, мов у бога за дверима!

Пішли дні за днями. Лис Микита був добрим царем, справедливим і м'якосердним, тим більше, що тепер не треба було самому ходити на лови, засідати, мордувати. Все готове зарізане, навіть обскубане і обпатране приносили йому послужливі міністри. Та й справедливість його була така, як звичайно у звірів: хто був дужчий, той краший, а хто слабіший, той ніколи не вигравав справи.

Жили собі звірі під новим царем зовсім так, як і без нього: хто що зловив або знайшов, той їв, а хто не зловив, той був голодний. Кого вбили мисливці, той загинув, а хто втік, той радів, що живе. А проте всі були дуже раді, що мають такого мудрого, могутнього і ласкавого царя, а надто так несхожого на всіх інших звірів.

І Лис Микита, зробившись царем, жив собі, не тужив. Тільки одного боявся, щоб фарба не злізла з його шерсті, щоби звірі не впізнали, хто він є справді. Для того він ніколи не виходив у дощ, не йшов у гущавину, не чухався і спав тільки на м'якій перині. І взагалі він пильнував, щоб нічим не показати перед своїми міністрами, що він є Лис, а не звір Гостромисл.

Так минув рік. Надходили роковини того дня, коли він став царювати. Звірі надумали врочисто святкувати той день і справити великий концерт. Зібрався хор з лисів, вовків, ведмедів, написали чудову кантату, і ввечері після великих процесів, обідів і промов на честь царя хор виступив і почав співати. Чудо! Ведмеді ревли басом, аж дуби тряслися. Вовки витягали соло, аж вуха в'янули. Але як молоді лисички в народних вбраннях задзявкотіли тоненькими тенорами, то цар не міг витримати. Його серце було переповнене, його обережність заснула, й він, піднявши морду, завив і собі по-лисячому.

Господи! Що сталося! Всі співаки відразу затихли. Всім міністрам і слугам царським відразу мов полуда з очей спала. Та це ж Лис! Простісінький фарбований Лис! Ще й

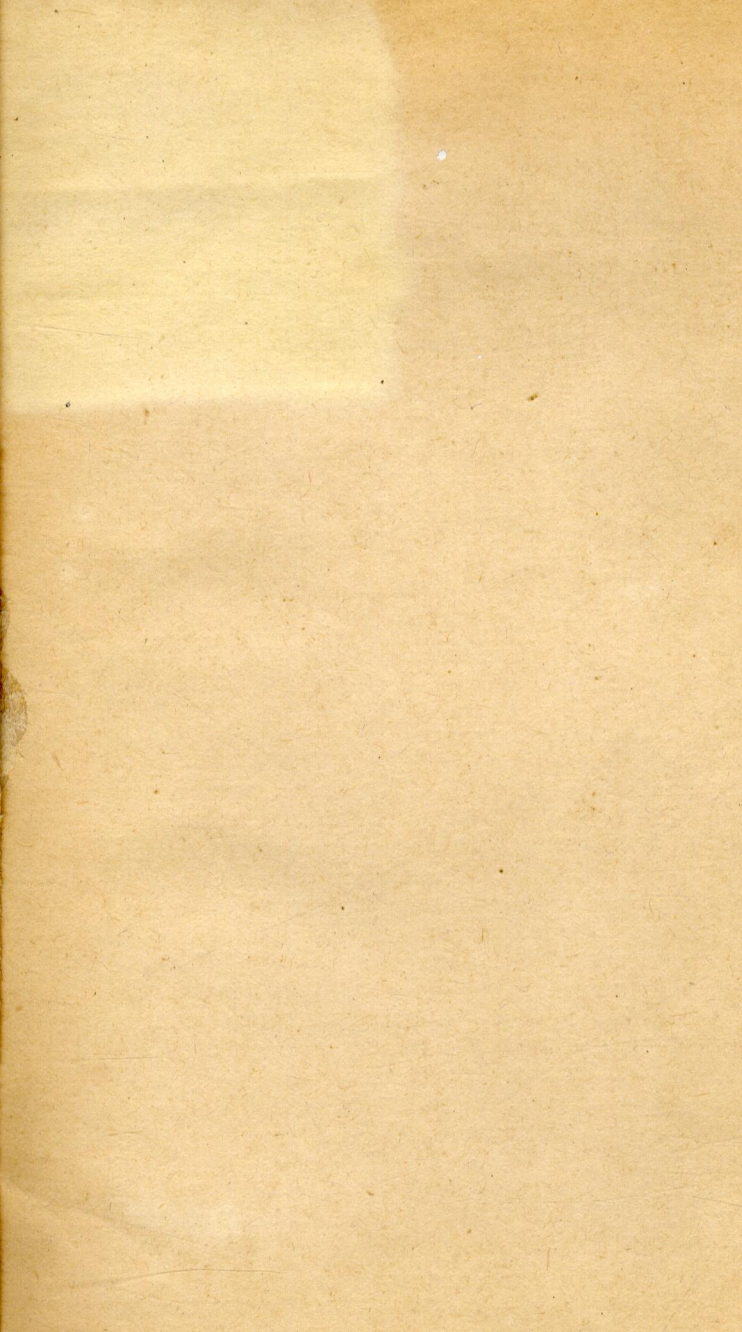
паскудною олійною фарбою фарбовний. Тьфу! А ви собі думали, що він не знати, хто такий! Ах ти, брехун! Ах, ти, обманщик!

І, не згадуючи вже про його добродійства, ні про його хвалену мудрість, люті за те, що так довго давали йому дурити себе, всі кинулися на нещасного Лиса Микиту і розірвали його на шматочки.

Редактор Бурмістрова Е. Ф.

БМ 10613. Зам. 201. Тираж 4000. Друк. арк. 3³/₄. Форм. папер. 60×92¹/₁₆.
Здано на виробн. 14.II 1941 р. Підписано до друку 29.III 1941 р.

Друкарня видавництва „Радшкола“ вул. Чудновського № 4.

31.651

ф $\frac{\overline{\text{VI}}}{\text{II}-780}$

31. 651

$\Phi \frac{\sqrt{1}}{11-780}$

